

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет дошкільної і технологічної освіти
Кафедра дошкільної освіти

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

_____ Ковшар О.В.
«__» _____ 202_ р.

Реєстраційний № _____
«__» _____ 202_ р.

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАВОВОГО
ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ У ВЗАЄМОДІЇ СІМ'Ї
ТА ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Кваліфікаційна робота студентки
групи ДВП м-16
ступінь вищої освіти «магістр»
спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
Коваль Ксенії Анатоліївни
Керівник: доктор педагогічних наук, професор
Ковшар О.В.

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS _____ Кількість балів _____

Голова ЕК _____
(підпис) (прізвище, ініціали)

Члени ЕК _____
(підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ	8
1.1. Проблема організації правового виховання.....	8
1.2. Правове виховання дітей передшкільного віку	11
1.3. Організація взаємодії сімей вихованців та дошкільного закладу в організації правового виховання	15
Висновки до першого розділу	21
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПРАКТИЦІ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	24
2.1. Аналіз документів та освітніх програм закладів дошкільної освіти щодо завдань правового виховання.....	24
2.2. Моніторинг правового виховання в сучасному ЗДО.....	27
Висновки до другого розділу.....	34
РОЗДІЛ 3. УКЛАДАННЯ МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ У ВЗАЄМОДІЇ СІМ'Ї ТА ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ	36
3.1 Опис методики організації правового виховання у взаємодії з сім'ями дітей передшкільного віку.....	36
3.2. Презентація методичного забезпечення організації правового виховання у взаємодії з сім'ями дітей передшкільного віку.....	37
Висновки до третього розділу.....	57
ВИСНОВКИ.....	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	61

ДОДАТКИ.....	66
Додаток А	
Додаток Б	
Додаток В	
Додаток Г	
Додаток Д	
Додаток Е	
Додаток Є	

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Однією із провідних концептуальних ідей ХХІ століття є правове виховання людини, виховання нового типу молодого покоління, яке знає свої права, уміє їх відстоювати, а також поважати права інших.

В державних документах: Конституції України, Сімейному і Цивільному кодексах, Законах України «Про громадянство України», «Про охорону дитинства», «Про попередження насильства в сім'ї», «Про освіту», «Про дошкільну освіту», Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти, Концепції громадянської освіти та виховання в Україні, Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді», Національній програмі правової освіти населення поставлені завдання формування соціально зрілої, вільної особистості, яка володіє правовими знаннями, поважає право і законність, уважає їх вищими соціальними цінностями, реалізовує власну громадянську активність у правомірній поведінці, є стратегічним напрямом державної політики.

Важлива роль у формуванні правосвідомої особистості належить процесам правової соціалізації та правового виховання дітей і молоді,

створенню умов для адаптації молодого покоління до суспільно-правових норм і цінностей, формуванню гуманістично зорієнтованої, законслухняної особистості з розвиненим правовим світоглядом, громадянськими якостями, почуттям власної гідності, поваги до закону, відповідального ставлення до прав і свобод інших людей.

Аналіз наукової літератури свідчить про значний інтерес учених до вивчення психолого-педагогічних аспектів правової соціалізації молодого покоління, формування правосвідомості та правової культури дітей і молоді, а саме: педагогічні основи політико-правової, громадянської, суспільствознавчої освіти в Україні (В. Арешонков, В. Андрейцев, Т. Ліхневська та ін.); правової культури, громадянської свідомості, правового менталітету, їх взаємозв'язок і значення в педагогічному процесі (В. Денисов, В. Годованець, В. Головченко, О. Прудникова та ін.); правова культура в сучасних умовах розбудови демократичного суспільства (Є. Аграновська, М. Горшенєва, І. Іванніков, О. Костенко, Н. Плахотнюк, Д. Проков'єва, В. Сальніков, О. Скакун, та ін.).

Проте цілісна характеристика правового виховання, методичне забезпечення організації правового виховання дітей саме дошкільного віку як складника особистісно-соціального становлення дітей дошкільного віку на сьогодні залишається актуальною.

Важливість і актуальність досліджуваної проблеми, її практичне спрямування зумовили вибір теми дослідження – **«Методичне забезпечення організації правового виховання дітей передшкільного віку у взаємодії сім'ї та дошкільного закладу»**

Мета дослідження: науково обґрунтувати, практично проаналізувати та укласти методичне забезпечення правового виховання дітей передшкільного віку у взаємодії сім'ї та дошкільного закладу

Завдання дослідження:

1. Уточнити поняття «правове виховання», «взаємодія сім'ї та дошкільного закладу» .

2. Розглянути наукові дослідження з організації правового виховання.
3. Проаналізувати стан правового виховання дітей передшкільного віку у взаємодії сім'ї та сучасного ЗДО.
4. Розробити, науково обґрунтувати та укласти методичне забезпечення правового виховання дітей передшкільного віку засобами взаємодії із сім'ями вихованців(методичні заходи з вихователями, форми роботи з батьками, спільні форми організації виховного процесу з дітьми передшкільного віку та їх батьками) .

Об'єкт дослідження –правове виховання дітей передшкільного віку.

Предмет дослідження – укладання методичного забезпечення організації правового виховання дітей передшкільного віку засобом взаємодії з сім'ями дошкільників.

Методи дослідження. *Теоретичні:* аналіз, синтез, обробка та інтерпретація наукових розвідок із проблеми дослідження для визначення сутності феномена «правове виховання дітей передшкільного віку», уточнення ключових понять дослідження; аналіз освітніх програм, навчальних планів вихователів для з'ясування сучасного стану правового виховання дітей передшкільного віку в закладах дошкільної освіти; *емпіричні:* спостереження, анкетування вихователів і батьків з стану проблеми правового виховання дітей передшкільного віку;.

База дослідження: Комунальний заклад «Адамівський заклад дошкільної освіти (ясла-садок) «Барвінок».

В дослідженні було задіяно 18 дітей старшого дошкільного віку та 8 вихователів старших груп, 32 батьків дітей старшого дошкільного віку.

Практична значущість дослідження полягає в розробленні й укладанні методичного забезпечення правового виховання дітей передшкільного віку засобами взаємодії з сім'ями вихованців (методичні заходи з вихователями, форми роботи з батьками, спільні форми організації виховного процесу з дітьми передшкільного віку та їх батьками); розробка

серії діагностувальних завдань, методичний посібник із правового виховання дітей передшкільного віку, конспекти занять, ігри правової спрямованості.

Матеріали дослідження можуть використовуватися вихователями у старших групах закладів дошкільної освіти; у процесі перепідготовки та професійної підготовки, на курсах підвищення кваліфікації вихователів закладів дошкільної освіти.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес закладу дошкільної освіти Комунальний заклад «Адамівський заклад дошкільної освіти (ясла-садок) «Барвінок».

Публікації. Основні положення та результати кваліфікаційного дослідження висвітлено у збірнику наукових і навчально-методичних праць студентів «Наукові здобутків студентів з дошкільної освіти» кафедри дошкільної освіти Криворізького державного педагогічного університету. Коваль К. Організація правового виховання дітей передшкільного віку у взаємодії сім'ї та дошкільного закладу. «Наукові здобутків студентів з дошкільної освіти»: зб наукових і навч-метод праць студентства. КДПУ, 2021.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи . Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел, методичних рекомендацій із правового виховання дітей передшкільного віку, додатків на 39 сторінках.

Загальний обсяг роботи становить 104 сторінки, із яких 65 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Проблема організації правового виховання дітей передшкільного віку

Проблема правового виховання дітей і молоді набула актуальності у зв'язку з упровадженням в українському суспільстві демократичних основ життя, що вимагає відповідального ставлення до прав і свобод громадян, створення необхідних умов для виховання соціально зрілої, вільної особистості з високим рівнем правової культури.

На законодавчому рівні основні напрями національної правової освіти в Україні затверджено у «Національній програмі правової освіти населення» [33]. Метою Програми є «підвищення загального рівня правової культури та вдосконалення системи правової освіти населення, набуття громадянами необхідного рівня правових знань, формування у них поваги до права».

Серед завдань Програми визначено створення належних умов для набуття громадянами знань про свої права, свободи і обов'язки; вдосконалення системи правової освіти населення, збереження та розвиток вітчизняних традицій у цій сфері тощо [33]. Досягнення мети Програми передбачено шляхом: утвердження гуманістичних правових ідей, загальнолюдських та національних правових цінностей, високих моральних засад у суспільному житті; визнання правової освіти населення одним із основних чинників формування високої правосвідомості і правової культури окремих громадян та всього суспільства.

Програма визнала правову освіту «необхідним складником системи освіти, що має на меті формування високого рівня правової культури та правосвідомості особи, її ціннісних орієнтирів та активної позиції як члена громадянського суспільства» [33, с. 2]. Програмою визначається надання

правової освіти в усіх дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних, закладах вищої та післядипломної освіти.

У закладах дошкільної освіти правове навчання і виховання здійснюється на основі програм, рекомендацій і методичних вказівок, які затверджуються Міністерством освіти і науки України за погодженням з Міністерством юстиції України. Надалі правова освіта надається загальноосвітніми, професійно-технічними, закладами вищої та післядипломної освіти.

Проаналізуємо основні дефініції, пов'язані з правовим вихованням особистості: «право», «правове виховання», «правова освіта».

У філософському словнику «право» трактується як «система загальнообов'язкових соціальних норм, а також стосунків, закріплених державою за допомогою цих норм, які охороняються нею; містить також права, свободи і обов'язки людини і громадянина, що визначають правовий статус особистості» [43, с. 501]. Право є важливим і необхідним знаряддям державного управління, формою реалізації державної політики і водночас важливим показником статусу людини у суспільстві і державі. Наявність права означає, що значне коло суспільних взаємозалежностей набуває характеру правових відносин, у яких їхні учасники стають носіями юридичних прав і обов'язків.

Поняття «правове виховання» вчені А. Гетьман, Л. Герасіна, О.Данильян пропонують розглядати у широкому і вузькому значеннях. У широкому значенні правове виховання особистості — «це різнобічний процес впливу на її правосвідомість і правову культуру, який включає вплив суспільного устрою життя, чинного законодавства, юридичної практики, моральної атмосфери, традицій суспільства, освіти та соціального навчання» [12].

Тлумачення поняття «правове виховання» подається також через термін «вплив»: «Правове виховання – це визначений і систематичний вплив на свідомість, психологію вихованців (індивідів і суспільних груп) усього

способу суспільного життя та ідеологічних чинників з метою формування у них на основі правової ідеології глибоких і усталених уявлень, переконань і почуттів, прищеплення їм високої правової культури, навичок юридичного спілкування відповідно до рівня і вимог сучасного правового розвитку суспільства» [18, с. 35].

Отже, як зазначає С. Береза, «правова освіта, як і правове виховання є процесом засвоєння знань про основи держава і права, виховання у громадян поваги до закону, прав людини, небайдужого ставлення до порушень законності і правопорядку» [3, с. 20]. Правова освіта є необхідний елементом правової культури, умовою правової вихованості особистості, тому на усіх рівнях освіти повинне здійснювати правове навчання. На думку С. Берези, «основним результатом освітнього процесу повинна стати не система знань, умінь і навичок сама по собі, а готовність до сучасних інтелектуальних, соціально- правових, комунікативних, інформаційних практик, до сприйняття права, його настанов і приписів» [3, с. 20].

Отже, метою правового виховання є «формування і вдосконалення правової культури громадян, а саме: засвоєння кожним громадянином цінності права, поваги до нього, знання приписів правових норм і переконаність у необхідності їх додержання, розв'язання конфліктів за допомогою юридичних процедур, повага до прав людини і громадянина; становлення і зміцнення високої правової культури особистості в єдності розвиненої правової свідомості та усвідомленої правомірної поведінки індивідів; боротьба з правопорушеннями, попередження протиправних дій; усунення правового нігілізму та інших дефектів правосвідомості» [9, с.273].

На сучасному етапі розвитку педагогічної науки актуалізується пошук ефективних шляхів правового виховання особистості. За рекомендацією ЮНЕСКО навчання прав людини, тобто правове виховання, пропонується починати на дошкільному рівні її становлення.

Отже, правове виховання визначаємо важливим складником правової соціалізації особистості, що забезпечує її адаптацію у правовій

життєдіяльності суспільства, інтеграцію у правове середовище та правові взаємини, формування правових якостей особистості та її правової активності для адекватного функціонування особистості у правовій реальності.

1.2. Правове виховання дітей передшкільного віку

Зазначимо, що складність розробки проблеми правового виховання дітей передшкільного віку пов'язана з психологічними та віковими особливостями дітей означених вікових категорій, на які необхідно зважати у цьому процесі. Йдеться про те, що діти передшкільного віку лише ознайомлюються з правами і обов'язками, правилами і законами, які регулюють їхнє життя в соціумі, а також правовими нормами, якими вони будуть керуватися у майбутньому дорослому, самостійному житті. У них обмежений обсяг правових знань і відсутній досвід правових відносин, а їхні правові дії і вчинки корегуються дорослими – батьками і педагогами. Окрім того, складність засвоєння дитиною правових уявлень пов'язана з абстрактністю самого поняття «право», яке дитині дошкільного віку складно усвідомити. Але, в період дошкільного віку в дітей можуть бути сформовані уявлення про власні права, що є засадами для формування у дітей передшкільного віку основ правової культури.

Значний внесок у дослідження правового виховання дітей здійснили А. Богуш, Н. Гавриш, С. Довбня, С. Козлова, Н. Мельник, В. Ніколаєнко, І. Рогальська, С. Федотова, які вважають, що дітям дошкільного віку потрібно не лише давати знання про самого себе, свої права і обов'язки, а й розвивати оцінне ставлення до подій, соціального довкілля, і навчати використовувати отримані знання у різних видах діяльності.

У словнику з дошкільної освіти поняття «правове виховання» потрактоване як «діяльність із формування у молодого покоління поваги до закону, культури, демократизму, активного і свідомого дотримання ним норм

моральності і моралі, громадянської відповідальності і активності, розвиток правової грамотності і культури, морально-правових якостей» [7, с.233].

Як бачимо, таке визначення правового виховання підкреслює узгодженість і взаємозалежність двох понять «мораль» і «право», а також двох важливих для дитини процесів – морального і правового виховання. У лексикологічних джерелах «моральне виховання» визначається як «цілеспрямований і систематичний вплив на свідомість, почуття і поведінку дітей з метою формування у них моральних якостей, відповідно до вимог суспільної моралі» [21, с.190].

Моральне виховання дітей, на думку Т.Поніманської, є «цілеспрямованою взаємодією дорослого і дитини з метою формування моральних почуттів і якостей, засвоєння моральних норм і правил, розвитку моральних мотивів і навичок поведінки» [35, с. 211].

У період передшкільного віку моральне і правове виховання здійснюються як цілісний педагогічний процес організації життя дітей: діяльності, стосунків, спілкування з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей. Результатом такого цілісного процесу стає виховання цілісної особистості зі сформованими основами правосвідомості, моральними почуттями, морально-правовими якостями, соціальною і правомірною поведінкою.

На етапі дошкільного дитинства у дитини формуються не лише перші уявлення про предметне, природне й суспільне довкілля, а й перші морально-правові уявлення: про людей, про особливості їхнього життя та способи взаємодії, їхню працю, сфери життєдіяльності, норми соціальної поведінки та міжособистісного спілкування. Паралельно з уявленнями про довкілля, діти оволодівають такими морально-правовими поняттями, як доброзичливість, правдивість, справедливість, відповідальність, честь і гідність.

Проаналізуємо зазначені вище поняття.

«Добро» – моральна категорія, яка відображається у поведінці людей. Для дітей дошкільного віку поняття «бути добрим» нероздільно пов'язано з

поняття бути хорошим», тобто «ідеальним» з позицій оцінювання дорослих і однолітків. Водночас, реальна поведінка дитини може не відповідати такому. Безумовно, стосовно дитини передшкільного віку можна стверджувати про нестійкі і навіть ситуативні прояви цих якостей [21].

Доброзичливість означає «ставлення до людини, зорієнтоване на прагнення робити добро іншим» [21, с. 82]. На етапі дошкільного дитинства доброзичливість формується через наслідування поведінки значущих дорослих через зовнішні емоційні невербальні і вербальні прояви симпатії, співпереживання і співчуття.

«Правдивість» – для дітей ця категорія втілює намагання говорити правду, «прагнення до правди».

«Честь» – це громадська оцінка соціальних, моральних і духовних якостей особистості, яка містить у собі її морально-етичні якості, особливості поведінки і діяльності, що визначає її місце в суспільстві, соціальній групі, серед колег, сім'ї [43].

«Гідність» – це самооцінка особою своїх соціальних, моральних якостей як члена суспільства. Честь і гідність є категоріями взаємопов'язаними і відображають в соціальному плані місце і роль особистості в суспільстві [44].

«Справедливість» – категорія морально-правової і соціально-політичної свідомості, що містить вимоги дотримання відповідності між реальною значущістю різних індивідів та їхнім соціальним становищем, між їхніми правами і обов'язками, працею і нагородами тощо. Невідповідність у цих стосунках оцінюється як несправедливість» [21, с. 310]. У дітей почуття справедливості і несправедливості лежить в основі своєрідного правового кодексу дитячої субкультури.

«Відповідальність» – моральна якість особистості, що передбачає здатність людини відповідати за свої вчинки і можливість суспільства морально оцінювати їх» [21, с. 208].

Вітчизняні учені (Л. Артемова, А. Богущ, О. Кононко, О.

Кошелівська, С. Ладивір, Л. Лохвицька, Т. Поніманська, І. Рогальська та ін.) доводять, що всі моральні норми доступні для засвоєння дітьми, немає серед них «дорослих» і «дитячих» норм. Однак особливістю цього процесу є те, що знання дошкільника існують у формі уявлень, тому на цьому життєвому етапі дитина усвідомлює лише загальну тенденцію: бути турботливим, чесним, ввічливим – це добре. І хоча дитина часто не може чітко визначити суть моральної норми, їх зміст завжди цікавить дітей, а диференціювання таких моральних понять, як доброта, чуйність, справедливість, чесність, дружба, відбувається поступово [35, с. 223].

Цілісний процес морального і правового виховання передбачає: формування стійких моральних почуттів, культури поведінки як одного із головних проявів поваги до інших людей; перетворення моральних уявлень і понять у переконання, створення системи цих переконань; формування моральних звичок, а також самостійної правомірної поведінки без контролю дорослого; ознайомлення з моральними нормами поведінки, вимогами суспільства, доказовістю їх правомірності і необхідності; формування у дитини свідомого розуміння зв'язку із суспільством і залежності від нього, необхідність узгоджувати свою поведінку з суспільними інтересами [23].

На початковому етапі правової соціалізації правові норми сприймаються дитиною через систему моральних вимог, які слугують основою формування морального імперативу, що регулюють морально-правові аспекти її життєдіяльності та слугують мотивами її поведінки. У цілісному процесі морального і правового виховання засвоєння норм соціальної поведінки у спілкуванні з людьми, дії самої дитини, що породжують у неї певні почуття, набувають організованості і стають об'єктом виховання. Отже, виховання моральних почуттів здійснюється як у процесі формування особистості дитини в цілому, так і в процесі спеціального впливу на її емоційну сферу.

На думку К. Крутій та О. Фунтікової, важливо формувати у дитини ціннісне ставлення до життя, що має на меті розвиток та задоволення

ідеальної потреби.

Зазначимо, що дошкільний період дитинства – важливий період освоєння системи моральних еталонів (цінностей і сенсу діяльності людини, суспільно значущих нормативів і вимог, способів розуміння і пояснення емоційних станів своїх та інших людей, усвідомлення власних переживань), здатності управляти своєю поведінкою, діяти відповідно до соціальних вимог, планувати свої дії на основі первинних ціннісних уявлень. Як стверджує Т.Поніманська, протягом дошкільного дитинства розвиваються такі моральні якості:

- почуття власної гідності, коли дитина переживає відчуття гордості за добре виконану роботу, гідний вчинок, свої моральну поведінку загалом;
- почуття сорому, що проявляється у ніяковості, яку дитина відчуває від невдалого вчинку, власної провини, яке у старшому дошкільному віці поєднується з почуттям власної гідності і стає стійким;
- почуття обов'язку, яке виявляється у формі емоційних станів, розвиваючись у діапазоні від задоволення, яке 3-4-річна дитина відчуває при схваленні дорослим її поведінки, до переживання у 5-6-років відчуття радості за вчинення доброго вчинку, допомогу однолітку, виконання доручення; у 6-7-річних дітей почуття обов'язку є мотивом їхніх учинків, воно глибоко переживається і стає стійким, впливає на поведінку, спонукає до виявлення турботи про однолітків і молодших за віком, чуйності, симпатії, відповідальності, сприяє подоланню егоїстичних тенденцій [35, с.214].

Отже, моральне та правове виховання дітей дошкільного віку слугує головному завданню дошкільної освіти- соціалізації особистості та формують у дітей передшкільного віку особистісні компетентності.

1.3 Організація взаємодії сімей вихованців та дошкільного закладу в організації правового виховання

В аналізі проблеми взаємодії сімей вихованців та дошкільного закладу необхідно з'ясувати сутність поняття «взаємодія».

З позицій соціології, взаємодія визначається як вид безпосередніх або опосередкованих (зовнішніх чи внутрішніх стосунків), зав'язків, що існують і проявляються на суспільному і міжособистісному рівнях; виступає як форма соціальної комунікації або спілкування принаймні двох осіб чи спільнот, у якій систематично здійснюється їхній вплив один на одного, реалізується соціальна дія кожного з партнерів, досягається пристосування дій одного до дій іншого, спільність у розумінні ситуації, сенсі дій іншого, і певна міра солідарності чи егоїзму між ними [40, с. 35]. Взаємодія може бути односторонньою і двосторонньою, тимчасовою і стійкою, формальною і неформальною, інституціалізованою і неінституціалізованою.

У лексикологічних джерелах «взаємодія» визначається як «процес безпосереднього або опосередкованого впливу об'єктів (суб'єктів) один на одного, що породжує їхню взаємну зумовленість і зв'язок» [43, с. 60].

З погляду психологічної науки, існує взаємодія групова і міжособистісна. Серед видів групової взаємодії визначено такі: співпраця, конкуренція і конфлікт. У процесі взаємодії між членами групи з'являються ознаки, які характеризують її як взаємопов'язану стійку структуру певного рівня розвитку. Структурованість групи проявляється у статусних стосунках, у дотриманні усіма членами групи норм поведінки та взаємодії, у групових цілях та цінностях. Міжособистісна взаємодія – випадковий або спеціальний, тривалий або короточасний, вербальний або невербальний особистий контакт двох або більше осіб, що призводить до взаємної зміни їхньої поведінки, діяльності, настанов і взаємин [43, с. 67].

У словнику «Дошкільна освіта» взаємодію визначено як категорію, що відтворює процеси впливу різних об'єктів один на одного, їхню взаємну зумовленість, зміну стану, взаємоперехід, а також породження одним об'єктом іншого [21, с. 35].

На сучасному етапі розвитку психолого-педагогічної освіти

визначальною є думка, що сім'я і родинне виховання має важливе значення для нормального формування особистості дитини. Батьківська любов і турбота забезпечує дітям емоційну підтримку, захист і психологічний комфорт, а довіра між батьками і дитиною роблять її особливо сприйнятливою до її впливу. Натомість у випадку, коли з певних причин сім'я не в змозі забезпечити дитині любов, захищеність, душевний контакт дитина стає вразливою для формування різного роду патологій, що, у свою чергу, стає передумовою формування протиправної поведінки.

Науковці констатують низку негативних тенденцій, які в останні роки фіксують у життєдіяльності сучасних сімей: збільшення кількості сімей з низькими доходами, погіршення матеріального забезпечення дітей; посилення нервової напруженості людей, зростання кількості стресів та екстремальних ситуацій, які негативно позначаються на психологічному кліматі сім'ї; формалізація стосунків дорослих членів родини з дитиною внаслідок зайнятості батьків; переважання малодітних сімей; збільшення кількості дітей, народжених поза шлюбом; домінування у багатьох сучасних сім'ях матеріальних цінностей над духовними, що сприяє виникненню у молодого покоління тенденції до прагматизму, зневажливого ставлення до толерантних взаємин; збільшення кількості асоціальних сімей [39, с. 247].

Для дослідження важливою є думка Ю. Ткаченко про те, що сім'ї належить особлива роль у правовій соціалізації. Тому її дефекти в сім'ї є найбільш небезпечні. До основних сімейних порушень у засвоєнні морально-правових норм, які прийняті в суспільстві, відносять: батьки словесно, а іноді навіть своїми вчинками затверджують аморальні, а подекуди й антисоціальні способи поведінки; іноді батьки словесно дотримуються загальноприйнятих моральних норм поведінки, однак здійснюють дії і вчинки, які їм суперечать; часто батьки словесно і на ділі дотримуються загальноприйнятих поведінкових норм, але при цьому не задовольняють емоційних потреб дитини, що значно ускладнює нормальний процес соціалізації; застосування батьками як основних методів виховання насилля, примушування та

припинення гідності дитини [42, с. 116].

Науковці наголошують на тому, що жорстоке поводження з дитиною, насильство над нею є однією із серйозних причин втрати дитиною сімейного оточення, а батьками прав реалізовувати свої батьківські функції.

Вищезазначене вказує на гостру необхідність організації педагогічної співпраці педагогів з батьками, спрямованої на виконання цілої низки завдань: надання допомоги сім'ї у створенні необхідних умов для правильного виховання і розвитку дітей; підвищення рівня психолого-педагогічних знань, умінь і навичок батьків; формування їхньої батьківської компетентності та «педагогічної рефлексії» (О. Зверева) через коригування їхньої педагогічної позиції. [9, с.37].

Загальновідомо, що співпрацю з батьками педагоги вважають найбільш складною частиною педагогічної діяльності. Причинами, що сприяють виникненню труднощів у роботі з батьками, науковці (О. Зверева, Т. Кротова) вважають соціально-економічні та організаційні [9]. На їхню думку, перша група причин – соціально-економічна, детермінована соціальною політикою в галузі освіти і не залежить від особистісних та професійних якостей педагога. Друга група причин – організаційна – зумовлюється обмеженням батьками кількості часу на спілкування з дітьми через їхню професійну зайнятість, що спостерігається в сучасних сім'ях. Ці причини є відносно об'єктивними, водночас, уміння педагога зацікавити батьків темою і змістом співпраці, довести значущість контактів для розвитку їхньої дитини, ефективно організувати співпрацю сприяє усвідомленню кожним її учасником своєї ролі і свого внеску у загальну справу [9].

На переконання М. Машовець, для підвищення ефективності співпраці з батьками педагоги мають застосовувати: мотивацію та авансовану наперед оцінку, які програмують батьків на конкретний позитивний результат їхньої взаємодії з вихователями та активну участь у життєдіяльності групи, на відкритість, довірливість, толерантність у відносинах; різні способи інформування батьків: усне спілкування,

демонстрування та коментування продуктів дитячої діяльності, естетичне оформлення стендів, які містять цікаву для батьків інформацію, перегляд відеозаписів різноманітних фрагментів з життя групи, високе оцінювання внеску батьків у забезпечення життєдіяльності дітей у групі, педагогічну рефлексію, яка передбачає обмін враженнями від участі батьків у життєдіяльності дошкільного закладу, переосмислення батьками своєї ролі та місії вихователя, поглядів на дитину не як на об'єкт, а як на суб'єкт виховання [32].

Серед форм співробітництва закладів освіти з родинами вихованців, які сьогодні набули поширення і визнання, є індивідуальні, групові, колективні: «основна мета запровадження тієї чи тієї форми співробітництва полягає у встановленні довірливих відносин між дітьми, батьками і педагогами, об'єднання їх в одну команду, формування потреби ділитися один з одним своїми проблемами і спільно розв'язувати їх» [6, с. 125].

Науковцями (Ю. Тонкова, Н. Веретеннікова) [39] також пропонуються нетрадиційні форми співпраці з батьками, серед яких:

- інформаційно-аналітичні, основною метою яких є збирання, обробка та використання інформації про соціально-економічний, соціально-культурний, техніко-гігієнічний рівні сім'ї кожної дитини (анкетування, усне опитування, «поштова скринька»);
- пізнавальні, спрямовані на підвищення психолого-педагогічної культури батьків, оволодіння знаннями про вікові закономірності розвитку дитини, особливості і характер сімейного спілкування тощо (батьківські вітальні, педагогічний брифінг, збори, усні журнали, екскурсії, ігри з педагогічним змістом);
- дозвіллеві з метою встановлення неформальних, довірчих стосунків між педагогами і батьками, створення доброзичливого емоційного клімату,
- відкритості у спілкуванні (свята, спільне дозвілля, акції, участь батьків у конкурсах, виставках);

– наочно-інформаційні, призначенням яких є ознайомлення батьків зі змістом, умовами і методами виховання дітей в освітньому закладі.

Наочно-інформаційні розподілені на дві групи: заданням першої - інформаційно-ознайомлювальної (ознайомлення батьків з концептуальними засадами діяльності освітнього закладу, особливостями професійно-педагогічної діяльності педагогів з метою усвідомлення її важливості, значущості та складності); завданнями другої - інформаційно-просвітницької (розширення знань батьків про особливості розвитку і виховання дітей через опосередковане спілкування з педагогами (батьківські служби, міні-бібліотека, інформаційні стенди, «Вікно — дуже короткі новини», випуск газет, «ЖЧД — життя чудових дітей») [39].

Сучасна ситуація в організації співпраці із сім'єю спонукає до оновлення форм співробітництва роботи закладу дошкільної освіти. Т. Даніліна пропонує такі інноваційні форми співпраці з батьками: сімейні і міжсімейні проекти різного тематичного спрямування; усні педагогічні журнали; батьківські вітальні; тренінги за запитами батьків; майстер-класи; спільні вернісажі; клуби за інтересами; бібліотека комп'ютерних ігор; спільна творчість батьків, дітей і фахівців; аукціони [17].

Дослідження Ю. Косенко доводять доцільність використання в педагогічному процесі «технологій соціалізації» – організації тривалого проживання дітей у спеціально створених «ситуаціях місяця», а саме: «Я – і моя сім'я», «Я – і мої друзі», «Я – і природа», «Я – і дорослі», «Я – і моє місто (село)», «Я – українець», «Я – майбутній школяр», «Професії моїх батьків» та інші.

Переваги такої технології, на думку Ю. Косенко, полягають у тому, що дитина вчиться самостійно набувати знання, формує у рефлексіях усвідомлену моральну і соціальну позицію, набуває емоційно позитивний досвід проживання у різних ролях, ситуаціях, пізнаючи себе, однолітків, батьків, найближчих родичів, дорослих.

По-друге, у батьків виникає інтерес до життя дитини, її внутрішнього

світу, з'являється (або розширюється) поле для спільної діяльності, розкривається власний творчий потенціал.

По- третє, роль вихователя – організаційна. Головні дійові особи ситуації – діти і батьки.

По-четверте, змінюється якість спілкування дітей і дорослих, оскільки воно проходить на засадах гуманістичної педагогіки: діти разом з вихователями і батьками встановлюють правила поведінки в групі, в дитячому садку, інших місцях їхнього перебування, дотримання яких є обов'язковим для всіх, що приводить до формування у дітей необхідних соціальних навичок [31 с. 202].

Отже, для правового виховання дітей передшкільного віку необхідно організувати педагогічну взаємодію педагогів з батьками вихованців, що забезпечить розвиток адекватної самооцінки дитини, її впевненість у собі, морально- правових мотивів у поведінці і стосунках з довкіллям.

Взаємодію сім'ї, закладу дошкільної освіти у правовому вихованні дітей уважаємо складним процесом взаємовпливу цих соціальних інститутів правової соціалізації один на одного, якому властива реалізація зв'язків і відносин суспільної установи і малої групи, головною метою якої стає ефективне правове виховання дитини на етапі переходу з дошкільного у молодший шкільний вік.

Доцільність означеної взаємодії зумовлена тим, що сім'я, заклади дошкільної освіти пов'язані формою наступності, що забезпечує спадкоємність, безперервність і перспективність їхньої виховної взаємодії.

Тому забезпечення такої взаємодії буде сприяти ефективній реалізації єдиних вимог до правового виховання дитини з метою її формування як суб'єкта правових відносин і власної правосвідомості. Досліджувана взаємодія покликана реалізовуватися як через використання традиційних (колективні, групові, індивідуальні), так й інноваційних форм роботи з батьками, пріоритетними з яких є ті, що вибудовуються на діалозі, на реалізації особистісної та соціально орієнтованій моделі спілкування у

тріаді «педагог – дитина – батьки»; передбачають обмін вдалим досвідом сімейного виховання дитини; запрошення батьків з благополучної сім'ї поділитися своїм досвідом з іншими; забезпечують системність взаємодії педагогічного колективу та родин вихованців.

Висновки до першого розділу

У розділі здійснено аналіз правової психологічної, соціальної та педагогічної літератури з проблем правового виховання особистості, що дозволило дійти висновку про наявність різноманітних підходів до визначення ключових понять дослідження.

Процес правового виховання особистості – цілеспрямований та систематичний вплив на її правосвідомість за допомогою сукупності різноманітних правових заходів, формування правової духовності, здатності до розуміння правової дійсності та самовизначення в ній на підставі адекватного ставлення до правових реалій.

Правове виховання дітей передшкільного віку розуміємо як суспільно та особистісно важливий напрям процесу їхньої правової соціалізації, який цілеспрямовано здійснюється у взаємодії сім'ї і закладу освіти і передбачає формування основ правосвідомості особистості дитини, засвоєння уявлень і переконань про норми права з відповідним ставленням до них і практики їх реалізації у повсякденному житті, як детермінанти їхньої правомірної поведінки та профілактики асоціальних вчинків.

Взаємодію закладів освіти сім'єю у правовому вихованні дітей вважаємо складним процесом взаємовпливу цих соціальних інститутів правової соціалізації один на одного, якому властива реалізація зв'язків і відносин суспільної установи і малої групи, головною метою якої стає ефективне правове виховання дитини на етапі переходу з дошкільного у молодший шкільний вік.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПРАКТИЦІ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

2.1. Аналіз документів та освітніх програм закладів дошкільної освіти щодо завдань правового виховання

Система прав дитини є складником системи прав людини. Права дитини – це можливості (свободи) неповнолітньої людини, необхідні для її існування, виховання і розвитку. Конвенція про права дитини від 20 жовтня 1989 р. (набула чинності на території України з 27 вересня 1991 р.) формулює громадянські, політичні, економічні, соціальні, культурні права дітей [30]. Перелічимо основні з них:

- Право на життя, виживання і вільний розвиток.
- Право на ім'я і набуття громадянства.
- Право знати своїх батьків і користуватися батьківською турботою.
- Право не розлучатися з батьками всупереч їх бажанню; правопідтримувати контакти з обома батьками.
- Право на воз'єднання із сім'єю, що знаходиться в іншій державі.
- Право на об'єднання.
- Право вільно висловлювати свої думки з усіх питань.
- Свобода думки, совісті, релігії.
- Право на повну інформацію, що сприяє добробуту дитини.
- Право на користування послугами системи охорони здоров'я.
- Право на особливу турботу (діти з інвалідністю, діти-сироти), на користування благами соціального забезпечення.
- Право на освіту.
- Право на відпочинок і розваги.
- Право на захист від економічної експлуатації.

- Право на розвиток талантів.
- Право на захист від незаконного зловживання наркотичними засобами і психотропними речовинами, від усіх форм сексуальної експлуатації та сексуальних розбещень.
- Право на захист від викрадання та продажу.
- Право на гуманне поводження, на захист від незаконного та довільного позбавлення волі [30].

Усі правові категорії, з якими ознайомлюють дітей, С. Федотова пропонує об'єднати таким чином:

- права, зі змістом яких діти постійно зустрічаються у своїх життєдіяльності;
- права, які найчастіше порушуються дорослими або іншими дітьми;
- права, знання яких сприяє розвитку у дітей інтересу до соціальних явищ, доступних для їхнього пізнання на основі узагальнення [39]. Такі правові уявлення стають для дитини своєрідним багажем, який дозволяє розв'язувати певні юридичні завдання, правильно діяти у конкретних правових ситуаціях і обирати орієнтир правомірної поведінки

Правові знання і уявлення в соціально-правовій сфері таким чином, становлять соціально-психологічну основу і передумову формування і реального прояву вибіркового стосунків дитини із суспільним довкіллям і правовою реальністю.

Надалі розглянемо зміст роботи з правового виховання дітей, передбачених чинними програмами дошкільної освіти, найбільш розповсюдженими в Україні, як-от: «Впевнений старт», «Дитина», «Я у Світі», «Українське дошкілля».

Аналіз вказаних програм засвідчує, що вони пов'язують вимоги до правового виховання переважно з національно-патріотичним вихованням, спрямованим на виховання любові до України, шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, національних цінностей українського народу. Окремо визначено навчання правил поведінки в сім'ї,

дошкільній установі, в громадських місцях, прищеплення навичок культурної поведінки в людському оточенні. Наголошується на необхідності збагачувати знання дітей про соціальне довкілля (сім'ю, родину, інших людей, дитяче товариство, об'єднання людей), сприяти засвоєнню моральних цінностей, вправляти в умінні адекватно поводитися з рідними, знайомими і незнайомими людьми, вести з ними діалог.

Значна увага приділяється вихованню етично цінних способів спілкування формуванню комунікативних умінь (узгоджуватися, домовлятися, об'єднуватися задля спільної справи, поступатися, вибачатися, визнавати чесноти і помилки один одного). Програми передбачають ознайомлення дітей із широким колом об'єктів громадського життя, натомість у них сформульовано лише поодинокі завдання, спрямовані на формування уявлень про права людини.

Водночас аналіз засвідчує, що вперше завдання формування у дошкільників основ правової культури з'являються у програмі «Українське дошкілля» (О. Білан) [3]. Освітня лінія «Дитина в соціумі» містить розділ «Основи правової культури», в якому передбачено: сприяти розумінню дітьми своїх прав, свобод та обов'язків, свідомому відповідальному ставленню до них; вчити поважати права інших людей. Формувати у дітей почуття гідності, впевненості у собі та у своїх силах; розширювати етичні уявлення про добро, чесність, справедливість, щирість. Давати дітям знання про добро та зло як протилежні категорії людського буття. Виховувати у дітей риси характеру, які відповідають загальнолюдським моральним цінностям: порядність, скромність, доброзичливість, чесність, самостійність, чуйність, почуття обов'язку. Формувати свідоме ставлення до своїх обов'язків у закладі дошкільної освіти та сім'ї. Виховувати почуття відповідальності за доручену справу. Давати дітям знання про культуру спілкування, формувати вміння правильно поводитися в колективі з однолітками та незнайомими людьми. Створювати умови для набуття дошкільниками досвіду усвідомлених суспільних дій,

правомірної поведінки й толерантного спілкування на основі поваги до прав інших людей[3, с.184-185].

У змісті іншої комплексної програми розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку «Соняшник» (Л. Калуська) [27] виписано комплекс завдань щодо прав та обов'язків дітей. Зокрема, визначено ознайомлення дитини з власними правами на любов, розуміння, повагу, турботу сім'ї та держави тощо; розвиток розуміння своєї індивідуальності, усвідомлення дитиною унікальності власного «Я» (здібності, можливості, чесноти, вади, зовнішній вигляд тощо); виховання самоповаги, почуття власної гідності та вміння толерантно і наполегливо обстоювати свої права у разі їх обмежень або несправедливої оцінки з боку як дорослих, так і дітей. Також у програмі йдеться про обов'язки: усвідомлення своїх обов'язків і виконання їх (обов'язок бути ввічливим, слухняним, прибирати іграшки, проявляти турботу про інших тощо) за допомогою тактовного пояснення дорослого [27, с.110].

Парціальна програма «Україна – моя Батьківщина» [28], розроблена на виконання завдань Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді, орієнтована на вимоги Базового компонента дошкільної освіти, розкриває особливості національно-патріотичного виховання дошкільників, основні напрями, завдання і зміст роботи з дітьми п'ятого і шостого років життя. Завдання правового виховання окреслено в ній фрагментарно. Зокрема, «ознайомлювати дітей з елементарними правами і обов'язками, сприяти усвідомленому прийманню та дотриманню їх у своєму житті» [28, с.32].

Одним із варіантів парціальної програми з правового виховання дошкільників є програма «Я – маленька людина» (укладачі М. Конько, Т. Шумей, З. Пертушина) [36], яка розкриває систему роботи педагогів з дітьми, починаючи з молодшого віку, та їхніми батьками з правової освіти. Програмою запропонована модель формування правового світогляду дошкільників та подане перспективне планування освітньо-виховної роботи з

дітьми. [36].

Отже, проведений аналіз комплексних та парціальних програм дозволяє сформулювати поняття «правове виховання дітей передшкільного віку», яке розуміємо напрямком процесу правової соціалізації дитини, який цілеспрямовано здійснюється у взаємодії сім'ї і закладу освіти та передбачає формування основ правосвідомості особистості дитини[23].

2.2 Моніторинг правового виховання в сучасному ЗДО

Процес правового виховання в закладах освіти сприяє формуванню певного рівня правової культури дітей, формує їхні здібності, потреби, цінності. Задля належного рівня формування правової культури дітей у закладах освіти має починатись з поваги до прав дитини в дошкільній установі та в школі, облаштування життя дітей таким чином, щоб воно було уособленням правового співтовариства, базувалося на дотриманні правової безпеки, поваги дитячої гідності, здійснювалося через учнівське самоуправління (самоврядування), партнерство дорослих і дітей, розподіл прав, обов'язків і повноважень між ними тощо.

З метою вивчення ставлення батьків до питань правового виховання дітей та виявлення стану їхньої обізнаності в цій галузі, було проведено анкетування батьків дітей передшкільного віку, у якому взяли участь 32 респондентів.

Задля проведення анкетування батьків було розроблено анкету, яку було запропоновано батькам дошкільників (додаток А). Надамо докладну характеристику відповідей батьків на запитання анкети.

На перше запитання анкети: «Чи знайомі Ви з положеннями Конвенції ООН про права дитини? Що Ви знаєте про цей документ? дали ствердну відповідь лише 15,6% респондентів; переважна більшість батьків не ознайомлені з положеннями Конвенції ООН про права дитини і 45,5% знають про неї лише те, що там прописано права дитини.

Відповіді на друге запитання анкети «Чи знайомі Ви із Сімейним кодексом України, з тими правами і обов'язками, які відповідно до цього документу Ви маєте як батьки?» засвідчили, що про існування сімейного кодексу знають 35,5% батьків, але назвати свої права і обов'язки змогли лише 25,1% респондентів.

Розкриваючи розуміння прав дитини (відповідь на третє запитання), батьки дали такі відповіді: це гарантовані державою можливості і свободи (25,2%); законодавчо закріплені можливості жити належним чином (18,3%); право на освіту, працю, відпочинок, свободу слова (62,1%); решта батьків не дали відповіді на це запитання.

На запитання «Які права має Ваша дитина?» 45,5% респондентів відповіли, що їхня дитина «має усі права, які властиві дитині цього віку»; 52,1% перерахували їх: право на матеріальне забезпечення, на відвідування дошкільного закладу (школи), право мати друзів, власні інтереси тощо.

Стосовно обов'язків, які має дитина, батьки вказали на такі: «допомагає мені по господарству, прибирає свої іграшки (речі), виносить сміття, поливає квіти, миє посуд» - 75,2% респондентів; «поважати старших членів сім'ї» - 13,2% батьків; «виконувати правила поведінки, слухатися батьків» - 23,1%.

Відповідаючи на шосте запитання анкети, 33,2% батьків вважають, що дітей потрібно знайомити з їхніми правами, «бо розумним легше жити», «щоб вони могли поважати себе та інших людей»; «щоб могли захищати свої інтереси» - 28,1%; решта вважає, що знайомити дітей з їхніми правами у цьому віці ще зарано.

Відповіді на сьоме запитання «Чи вважаєте Ви, що порушуєте права дитини, коли залишаєте її вдома одну на кілька годин?» засвідчують, що лише третина батьків (34,1%) розуміють, що коли вони залишають дитину вдома саму, вони цим порушують її права. Решта батьків (65,9%) так не вважають: «нехай росте самостійною», «нехай привчається, бо по-іншому не виходить».

Відповіді на восьме запитання засвідчили, що переважна більшість батьків не вважає порушенням права дитини, якщо караючи за щось, ставлячи дитину в куток або іншим чином обмежуючи свободу її руху, очевидно не розуміючи, що це є важливою базовою потребою її розвитку.

Аналіз відповідей на дев'яте запитання показує, що 73,1% батьків розуміють, що приниження гідності дитини може у подальшому призвести до серйозних психологічних травм, порушень поведінки. Серед наслідків вони називали: «невпевненість дитини в собі», «комплекс неповноцінності», «низька самооцінка», «неуспішність, безпомічність у дорослому житті»; 18,9% респондентів вважають, що «дитина виросте замкненою або агресивною», або «це може привести до ворожого ставлення до батьків, втрати довіри».

Батьки знають, що вдарити дитину означає порушити її права, водночас 69,5% респондентів використовують фізичні покарання, серед яких перевага надається підзатильникам, дітей шльопають, лупцюють; 31,1% вважають таке покарання допустимим в окремих випадках. Лише 10,1% батьків указали на категоричну недопустимість фізичних покарань ні у яких ситуаціях. Серед причин, які спонукають батьків використовувати покарання вказано такі: «дитина не слухається» (27,1%); «і мене батьки били» (26,4%); «не витримують нерви» (16,3%); «закінчуються аргументи і терпіння» (9,2%);

Перша група батьків (15,2%) мають достатній обсяг і повноту знань тавмінь у галузі права і правового виховання дітей, поважають права дитини, привчають її виконувати свої обов'язки, віддають перевагу роз'ясненням і заохоченням, а не покаранням, привчають дитину відповідати за свої бажання і вчинки, мають позитивний відгук на співпрацю з педагогами з цього питання.

Друга група батьків (42,3%) мають недостатній обсяг знань і вмінь з правового виховання дітей, тому не завжди поважають права дитини і не привчають її виконувати свої обов'язки, вважають допустимим фізичне

покарання в окремих випадках, приділяють недостатню увагу привчання дитини усвідомлювати наслідки своєї негативної поведінки, але готові взаємодіяти з педагогами.

Решта батьків (41,5%) хоч і вважають процес правового виховання дітей важливим, не мають необхідних знань і вмінь про права і правове виховання дітей, переконані, що діти цього віку занадто малі, щоб виконувати обов'язки і напруження після роботи» (6,1%); «порушення норм поведінки» (5,3%); «впертість дитини» (4,1%); «свідомо чинить наперекір батькам» (3,2%).

На запитання «Чи вважаєте Ви свої знання з правового виховання дитини достатніми?» переважна більшість батьків (83,1%) зазначили, що хотіли б більше знати про права дитини, але водночас вказували на відсутність вільного часу на це; лише 9,1% батьків дали ствердну відповідь і дали позитивну оцінку своїм знанням та вмінням у правовій галузі.

Відповідаючи на останнє запитання «Чи задовольняє Вас взаємодія освітнього закладу і сім'ї з правового виховання дітей?» 57,5% батьків висловилися, що хотіли б покращити таку взаємодію, у тому числі і для того, щоб покращити свої знання з правового виховання дітей.

Отже, результати анкетування батьків дітей передшкільного віку дозволили розподілити усіх батьків на три групи на основі рівня повноти їхнього розуміння прав людини і зокрема правового виховання дитини, а також усвідомлення важливості правового виховання дитини у її становленні як вільної особистості.

Актуальним для дослідження було з'ясування рівня правових знань вихователів, їхньої теоретичної та практичної готовності до здійснення роботи з правового виховання дітей (зразок анкет подано в додатку А). Було задіяно 8 вихователів старших груп закладів дошкільної освіти Криворізького району.

Проаналізуємо результати відповідей педагогів на запропоновані запитання анкети. Так, на перше запитання анкети: «З якими документами,

що захищають права дитини, Ви знайомі?» переважна більшість педагогів (90%) обмежилися Конституцією України і лише 8 % назвали «Конвенцію ООН про права дитини»; 2 % педагогів знайомі із Законами України «Про освіту», «Про дошкільну освіту».

Відповіді на друге запитання анкети: «Оцініть те, наскільки добре Ви знаєте нормативно-правові документи з питань правового захисту дітей: а – добре; б – задовільно, в – незадовільно» засвідчили, що 70 % педагогів оцінюють свої знання на «задовільно», 20 % – «незадовільно», 10 % – «добре».

Наступне запитання анкети: «На Вашу думку, чи мають діти особливі права, про які вони повинні знати? Назвіть їх?» дозволило зафіксувати ствердні відповіді більшості педагогів. Серед прав дітей вони назвали такі: «право на життя» (90%), «право на навчання, освіту» (80%), «право на лікування» (60%), «право на їжу» (30%), на любов і повагу батьків» (20%), «на безпечне дитинство» (5%), «комфортні умови проживання» (4%), «на свободу» (3%), «на гру» (3%), «право вибору» (2%), «право на власну думку» (1%).

Відповіді на четверте запитання анкети «На Вашу думку, навіщо знайомити дітей із їхніми правами?» виявили, що знайомити дітей з їхніми правами необхідно, щоб «вони могли захистити себе в майбутньому», «щоб їх у житті необдурювали», «щоб діти знали, що вони мають право на життя у правовій державі», «для життя в соціумі, спілкування з однолітками», «щоб діти знали, що вони мають права у своєму віці», «щоб діти знали, які вони обов'язки мають виконувати», «щоб діти мали змогу постояти за себе в суспільстві», «щоб вони усвідомлювали, на що вони мають право». Водночас 10 % респондентів не дали відповіді на це запитання.

Обробка відповідей респондентів на наступне запитання анкети «На Вашу думку, в якому віці дітей варто знайомити з правами людини? Поясніть, чому Ви так вважаєте?» показала, що їхні думки розділилися таким чином: 20% педагогів вважають, що починати знайомити дітей з правами

потрібно з трьох років, тому, що «діти більше згуртовані, з розумінням ставляться до слів дорослих»; 50 % стверджують, що з чотирьох років, бо «дитина вже осмислено ставиться до того, про що у неї запитують», з п'яти років тому, що «п'ятирічна дитина має свою думку і може її відстояти»; 20 % вважають, що з 6-7 років, бо «дитина іде до школи і вступає в доросле життя».

На запитання «Чи знайомите дітей в садочку з їхніми правами? З якими?» лише 30% респондентів дали ствердну відповідь. Серед прав, з якими знайомлять дітей, педагоги назвали такі: «право на освіту, свободу, право вибору», «на життя, на освіту, на лікування», «право на освіту, гру, життя, медичну допомогу». Решта – 70 % утрималися.

Більшість педагогів (80 %) дали ствердну відповідь на запитання «Чи знайомите дітей в садочку з їхніми обов'язками? З якими?». Серед обов'язків для дошкільників назвали такі: «прибирати іграшки, доглядати за своїми речами», «допомагати батькам», «доглядати за собою, прибирати післясебе», «скласти свій одяг, полити квіти», «допомагати дорослим, підтримувати чистоту своєї кімнати», «відповідально ставитися до доручень старших»; школярам слід «сумлінно вчитися, виконувати домашні завдання», «виконувати вказівки вчителя», «не спізнюватися до школи, приходити вчасно», «брати участь у прибиранні класу». Водночас 20 % респондентів утрималися від відповіді на це запитання.

Поняття «правове виховання дітей» респонденти розуміють таким чином: 35 % вважають, що це «процес ознайомлення дітей із їхніми правами і обов'язками», «процес виховання дітей, спрямований на пояснення їм про права»; 9 % респондентів вказали, що це «процес ознайомлення дітей із їхніми правами і виховання поваги до власних прав і прав інших людей, а також законослухняної поведінки».

Решта респондентів 51 % від відповіді утрималися.

Усі респонденти (100%) переконані, що дітей передшкільного віку можливо підвести до розуміння понять «право», «свобода», «закон»,

«рівноправність», «обов'язок», зрозуміло в доступній для дітей формі.

Серед методів і прийомів для ознайомлення дітей з правами педагоги використовують такі: «бесіди», «читання художньої літератури», «ілюстрації», «дидактичні ігри», «перегляд плакатів», «приклад інших людей або власний», «розповідь», «казки й оповідання», «сюжетно-рольові ігри».

Найбільш складним для вихователів виявилось запитання анкети про ефективні умови правового виховання дітей передшкільного віку. Педагоги назвали лише «компетентність педагога», «середовище», «педагогічний досвід».

Завданнями, які стоять перед педагогами з правового виховання дітей, 20 % респондентів визначили такі: «ознайомити дітей з елементарними знаннями з права та виховати обізнаних і всебічно розвинених дітей», «ознайомити дітей з правами, навчити правильно використовувати їх, узагальнити вивчені права», «виховати громадянина своєї держави, патріота», «ознайомити дітей з їхніми правами та обов'язками». Решта педагогів обмежилися загальними завданнями «виховання, розвитку і навчання дітей».

На запитання «Як Ви вважаєте, з чого краще почати ознайомлення дітей із правами?» респонденти відповіли «з розповіді про права людини», «з пояснення сутності поняття “право”».

При аналізі відповідей педагогів на наступне запитання анкети: «Яку роботу з батьками з правового виховання дітей Ви проводите?» з'ясували, що педагоги проводять «консультації», «бесіди», «батьківські збори».

Серед труднощів, які відчувають педагоги у процесі правового виховання дітей, вони відзначили на «власну некомпетентність у правовій проблематиці», «відсутність матеріалу, який можна використати у роботі з дітьми», «складність матеріалу для засвоєння дітьми».

Усі педагоги (100%) висловили бажання підвищити рівень своїх знань про права дитини і правове виховання дітей.

Отже, проведене серед вихователів анкетування щодо їхньої обізнаності із сутністю і особливостями правового виховання дітей передшкільного віку дало змогу дійти висновків, що переважна більшість педагогів потребують підвищення компетентності з правової проблематики та методичних розробок з метою цілеспрямованої організації процесу правового виховання дітей і забезпечення ефективних умов для організації конструктивної взаємодії закладу освіти з сім'ями вихованців.

Висновки до другого розділу.

Детальний розгляд проблеми правового виховання дітей передшкільного віку дозволив визначити, що заклади дошкільної освіти мають достатнє підґрунття - основні державні документи, Базовий компонент дошкільної освіти, комплексні та парціальні програми де визначено основні аспекти та напрями правового виховання дітей передшкільного віку.

Був проведений розгорнутий моніторинг правового виховання дітей передшкільного віку. В ньому брали батьки вихованців та самі вихователі. Результати моніторингу дозволяють стверджувати, щодо батьки- не обізнані з проблемами правового виховання, його значенням для становлення особистості дитини, її соціалізацією.

Педагогі-вихователі володіють проблемою організації правового виховання дітей передшкільного віку, але форми організації не ефективні. Отже, проблема організації правового виховання дітей передшкільного віку потребує подальшого удосконалення.

РОЗДІЛ 3. УКЛАДАННЯ МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ У ВЗАЄМОДІЇ СІМ'Ї ТА ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

3.1 Опис методики організації правового виховання у взаємодії з сім'ями дітей передшкільного віку

В попередніх розділах було з'ясовано, що правове виховання – це суспільно й особистісно важливий напрям процесу правової соціалізації дитини, що цілеспрямовано здійснюється у взаємодії сім'ї і закладу освіти та передбачає формування основ правосвідомості особистості дитини, засвоєння уявлень і переконань про норми права з відповідним ставленням до них.

Результатом правового виховання є права вихованість дітей передшкільного віку: це особистісне утворення, яке визначається ступенем володіння правовими уявленнями про власні права й обов'язки та права інших людей.

Взаємодія закладів освіти із сім'єю сприяє ефективному правовому вихованню дитини передшкільного віку.

З аналізу теоретичних та практичних досліджень проблеми правового виховання дітей дошкільного віку, спостережень ефективності взаємодії з батьками у вихованні дошкільників, вивчення стану організації правового виховання дітей передшкільного віку, підготовленості батьків та вихователів до організації процесу правового виховання був укладений методичний комплекс з організації правового виховання дітей передшкільного віку у взаємодії сім'ї та закладу дошкільної освіти.

Методичне забезпечення складається з таких частин(Додаток Є) :

I Організація роботи з дітьми передшкільного віку:

а)укладено систему дидактичних ігор з правового виховання, метою яких

було надати дітям уявлення про права та обов'язки.

б) розроблені заняття з розвитку мовлення, які включали читання художньої літератури; організація роботи над змістом спеціально підібраних творів;

в) робота над малими літературними жанрами з правового виховання, підібрані загадки, приказки, які сприяли формуванню морально-правових уявлень, умінь і навичок, а також набуття досвіду правомірної поведінки дітей передшкільного віку у сім'ї, закладах освіти та в соціумі.

II Організація взаємодії з батьками вихованців: Робота з батьками: розроблені та проведені спільні з батьками такі форми роботи з правового виховання: спільні свята, батьківські збори, укладання папок-пересувок для просвітницької роботи з батьками, спільні виставки робіт; методичні рекомендації для батьків з правового виховання і т.д

III Організація методичної роботи з педагогами-вихователями: семінар – практикум «Формуємо правосвідому особистість дитини у взаємодії з сім'єю».

3.2 Презентація методичного забезпечення з організації правового виховання дітей передшкільного у взаємодії сім'ї і освітнього закладу

Відповідно до описаного методичного забезпечення організації правового виховання дітей передшкільного віку у взаємодії з сім'єю представимо етапи організації освітнього процесу з правового виховання дошкільників.

Так, *на етапі* освітньої роботи з дошкільниками пріоритетним було ознайомлення дітей із міжнародними документами із захисту прав людини; уточнення і розширення уявлень дітей про: власні права і власні обов'язки (див. додаток Г).

Задля реалізації завдань цього етапу було використано такі форми роботи з дітьми:

-ознайомлення дітей із міжнародними документами із захисту прав

людини; уточнення і розширення уявлень дітей про власні права та обов'язки); форми взаємодії з дошкільниками - бесіда-роздуми, гра-мандрівка, читання художньої літератури.

Наведемо фрагмент організованої бесіди-роздуми для старшої групи **«Що таке право?»**.

Мета: ознайомити дітей з поняттям «право»; формувати уявлення про право як людську цінність; пояснити як воно узгоджується зі словом «правило»; встановити зв'язок між правами, правилами і бажаннями. Виховувати основи правової свідомості і самосвідомості, самоповагу, активність, самостійність, рішучість, відповідальність. почуття справедливості, повагу до прав людини, бажання їх дотримуватися. Розвивати мислення, соціальну активність, правовий світогляд, прагнення дитини реалізовувати свої права, не порушуючи прав інших людей.

Насамперед приділяли увагу ознайомленню дітей із поняттям «право». При цьому враховували, що правове виховання має свою специфіку, яка визначається насамперед соціально-правовим статусом дітей у суспільстві, їхньою залежністю від дорослих. Діти дошкільного віку лише знайомляться з правами і обов'язками, правилами і законами, які регулюють їхнє життя в соціумі, а також з тими правовими нормами, які їм знадобляться у майбутньому дорослому, самостійному житті; у них наявний обмаль правових знань і відсутній досвід правових відносин, їхні правові дії і вчинки корегуються дорослими – батьками і педагогами. Окрім того, складність засвоєння дитиною правових уявлень пов'язана з абстрактністю самого поняття «право», яке дитині дошкільного віку складно усвідомити. Ураховуючи ці особливості дітей роботу з ними, розпочали з казкової історії, герої якої – чарівник Правознайка – завітав у групу з великою торбинкою, в якій лежали малюнки з бажаннями дітей. Чарівник, діставши малюнки, побачив, що їх велика кількість і всі виконати не зможе. Тому він попросив дітей допомогти йому визначити: які їхні бажання треба виконати невідкладно (хочу новий телефон, хочу, щоб мене не карали, хочу пити

чисту воду, хочу дихати свіжим повітрям, хочу мати свою кімнату, хочу ходити до школи тощо).

– Діти, скажіть, бажання мати свою сім'ю, свій дім, пити чисту воду треба тільки Оленці? (Відповіді дітей).

– Так, і сім'я, і свій дім і чиста вода і повітря необхідні всім дітям. А як ви думаєте, які бажання треба виконати спочатку, щоб добре було всім дітям чи комусь одному? (Відповіді дітей).

– Так, нашому чарівнику треба спочатку виконати бажання, які є головними для життя, без яких не можна жити тому, що головним правилом усіх чарівників робити добрі справи для усіх людей, для нас із вами. Ті правила, які потрібно виконувати, щоб усім людям добре жилося, щоб з ними не трапилося лиха, називаються правами. Усі наші бажання можна розділити на дві групи: одна група – це бажання, коли чогось дуже сильно хочеться, але без чого можна прожити. Не можна мати відразу все, чого хочеться. Інша група – бажання, без яких людина жити не може – всі ми не можемо жити без чистого повітря, без води, всім треба їсти корисну їжу, мати свій дім і сім'ю, ходити до садочка або школи, відпочивати, дітям – гратися. Такі бажання називаються правами. Зараз ми з вами побачимо, чи можете ви відрізнити просто бажання від прав людини.

Гра «Дерево прав і бажань».

Мета: формувати знання про права дитини, вміння дітей відрізнити права і бажання; учити її називати право; знайомити з його схематичним позначенням; розвивати мислення, активність, уважність, основи правового світогляду.

Матеріал: два дерева, на гілках яких зображено схеми (права дитини); дванабори різних сюжетних картинок з бажаннями.

Хід гри: діти об'єднуються у дві команди, кожна з яких повинна дібрати до кожної схеми малюнок із зображенням права дитини. Перемагає та команда, яка першою безпомилково «одягне» дерево.

Завершилася казкова історія пропозицією закінчити речення: Якби я

міг бути твариною, то я бтому, що ...

Якби я міг бути пташкою, то я бтому, що ...Якби я міг бути квіткою, то я бтому, що ... Якби я міг бути деревом, то я бтому, що ...Якби я міг бути машиною, то я бтому, що ...Якби я міг бути державою, то я бтому, що ...

Проводячи з дітьми бесіди, звертали увагу на те, що іноді дотримуватися правил буває важко, але треба виявляти здатність поступатися власними бажаннями, терпимість, організованість, відповідальність, самоорганізованість, наполегливість, підкорятися загальноприйнятим правилам. Таким чином, у групі діяли єдині норми спілкування і взаємодії у різноманітних ситуаціях, які забезпечували рівність дітей та формували вимогливість один до одного, слугували орієнтиром оцінки і самооцінки та зміцнювали у свідомості дитини значення прав і правил у колективному житті. Визначені морально-правові правила слугували своєрідним критерієм правильності чи неправильності дій і поведінки кожної дитини групи та її однолітків, сприяли усвідомленню дітьми прав і свобод як регулятора стосунків між собою у групі та, відповідно, у суспільному довкіллі.

Для того, щоб діти могли усвідомити, що права є регуляторами стосунків людей між собою, використовували ресурси ігрової діяльності, звернення до якої зумовлювалося її важливим значенням для усебічного розвитку дітей. Було запропоновано дітям ігри, які сприяли усвідомленню унікальності кожної дитини, і водночас рівності усіх дітей, рівноправності їх в ігровій взаємодії: «Коли порушуються права дитини?», «Права знаєш – собі допомагаєш», «Компліменти», «Звернися лагідно», «Добрі побажання». Цьому сприяло розташування дітей по колу. Наведемо приклад запропонованої гри.

Гра «Коли порушуються права дитини?»

Мета: дати дітям уявлення про дії, які порушують їхні права.

Хід гри: діти стають діти стають у коло. По-черзі кидають м'яч один одному.

Дитина, яка спіймала м'яч, має назвати дію, яка свідчить про порушення прав.

- коли немає безпеки для її життя та здоров'я;
- коли її потреби ігноруються;
- коли спостерігаються випадки насильства або приниження щодо дитини;
- коли завдається шкода здоров'ю дитини;
- коли вона не може вільно висловлювати свої думки і почуття;
- коли дитина стає свідком приниження гідності інших людей;
- коли навіюють страх за допомогою поглядів, погроз, фізичного покарання;
- коли дитину залякують суспільними установами (міліцію, лікарню, колонію);
- коли дитині не надається право робити помилки.

Гра «Права знаєш – собі допомагаєш».

Мета: закріпити уявлення дітей про свої права.

Хід гри: діти стають у коло. Вихователь зачитує права. Якщо звучить право, що існує – діти плескають у долоні, якщо звучить право, яке не існує – тупотять ногами.

1. Усі діти мають право на любов і турботу.
2. Усі діти рівні в своїх правах.
3. Кожна дитина має право пити солодку воду і їсти тільки цукерки.
4. Усі діти мають право на повноцінне харчування.
5. Усі діти мають право відмовлятися від обіду.
6. Усі діти мають право на освіту.
7. Усі діти мають право на відпочинок і дозвілля.
8. Кожна дитина має одержувати сніданок у ліжко.
9. Жодна дитина не повинна мити посуд.
10. Усі діти мають право на здоров'я та медичну допомогу.
11. Діти мають право на інформацію.

12. Жодна дитина не повинна прибирати власну кімнату.
13. Діти мають право висловлювати свою думку.
14. Кожна дитина має право на життя.
15. Кожна дитина має отримати в магазині все, що їй заманеться.

Гра «Чарівний клубочок».

Мета: закріпити уявлення дітей про єдність їхніх прав і обов'язків.

Хід гри: діти стають у коло і передають чарівний клубочок ниток. Вихователь пропонує дітям уявити, що коло – це наша група (клас). В ньому кожен має свої права і обов'язки. Якщо вийти за межі кола, воно перестане існувати, розірветься. Тримаючись за клубочок, діти пригадують правила поведінки в закладі освіти.

–Допомагай слабким, маленьким, хворим.

–Не будь жадібним, ділися зі своїми друзями.

–Жалій інших, а не себе.

–Сказав – зроби, слова треба дотримуватися.

–Образив – попроси пробачення, це зробить тебе сильнішим.

–Принеси іншому радість, тоді станеш добрим чарівником.

–Ніколи не насміхайся над помилками інших, бо інші будуть теж сміятися над тобою.

–Не вигукуй, не перебивай інших дітей, стався з повагою до думок інших.

– Будь завжди привітним з усіма, радій успіхам інших.

– Не вередуй, дослухайся до бажань інших людей.

– Завжди зі всіма будь чесним і справедливим.

– Не будь хвальком, адже всі діти можуть досягати успіхів.

– Чемним будь з усіма, поважай інших, тоді і вони будуть ставитися до тебе з повагою.

– Виконуй свої обов'язки зараз, а не потім.

Наведемо приклад диактичних ігор з дітьми 6 років.

Опишемо гру «Квітка прав і обов'язків», де дітям було запропоновано

підібрати «пелюстки» квітки із зображенням прав і обов'язків. Під час гри діти підібрали до пелюсток-прав аналогічні пелюстки- обов'язки (Н-д, право на сім'ю – обов'язок поважати батьків; право на медичне обслуговування – обов'язок турбуватися про здоров'я тощо) (Див додаток). Діти пояснювали свої вибір-припущення наявними у них уявленнями, набутими у власній життєдіяльності. Проілюструємо прикладами: Катя Л. (6 років): «Треба турбуватися про своє здоров'я, ходити до лікаря на обстеження. А якщо щонебудь заболить – треба лікуватися. Мене мама водила до лікаря, коли заболів зуб. Мені його полікували і він більше не болить». Оля М. (7 років): «А зуби болять, коли їси багато цукерок. Я їх теж дуже люблю, але мама і лікар казали, щоб зуби були здорові, треба за ними доглядати і не пити солодкої води». Олег К. (6 років): «А я обрав цю пелюстку. Тут зображено право на безпеку. Треба поводитися безпечно і не сваритися, не битися, бо можна когось поранити». Марина П. (5 років): «На цій пелюстці зображено сім'ю. У кожної дитини має бути сім'я – мама і тато. Їх треба поважати і допомагати. Я вдома допомагаю мамі прибирати, мити посуд».

Гра-пантоміма «Я завжди допомагаю дорослим».

Мета: закріпити знання дітьми своїх обов'язків.

Хід гри: дітям пропонують по-черзі показати з допомогою рухів, як вони допомагають вдома мамі і татові, а решта дітей уважно спостерігають і визначають, у чому полягає допомога, а в чому ще можна допомогти.

Наведемо приклад заняття з розвитку мовлення, де було організована *робота з читання художніх творів*. Закріплення отриманих уявлень про права дітей відбувалося під час читання казки В. Катаєва «Квітка-семипелюстка».

У процесі бесіди увагу дітей звертали на те, щоб діти задумалися над поведінкою дівчинки, над її бажаннями, їх важливістю або неважливістю для життя, щоб вони усвідомлювали зв'язок між вчинками і тим розчаруванням, яке відчула дівчинка за результатами свого вчинку.

Також з дітьми проводили бесіду про те, на щоб вони витратили

пелюстки квітки: на дотримання права або просто на бажання?

Активізації уявлень сприяли запитання: яке важливе для життя бажання замовила квіточці дівчинка? Кому і в чому допомогло її бажання? Як ви думаєте, як вчинила дівчинка, обравши останнє бажання? Яка вона?

Діти жваво обговорювали казку, звертаючи увагу на бажання дівчинки. Проілюструємо прикладами відповіді дітей: Тетянка Р. (6 років) вважає, що «Женя добра і хороша дівчинка, бо вона допомогла Віті. Він же не міг ходити, не міг гратися разом з іншими дітьми»; Олег Н. «Вона молодець – не пошкодувала пелюстку для Віті. Тепер хлопчик зможе гратися разом з усіма хлопцями»; Катя Н. (6 років) «Женя пожаліла Вітю, вона добра, бо допомогла йому»; Іра Н. «Женя хороша дівчинка, бо останню пелюстку вона віддала на бажання, яке дуже треба було Віті, щоб він міг щасливо жити і гратися разом з дітьми»; Іван Т. «Вітя не міг ходити, а це – необхідно для життя. Тому бажання Жені забезпечило його право на міцне здоров'я».

Така робота сприяла не лише формуванню узагальнених уявлень про права дітей та їх порушення, але й ефективно впливала на духовно-моральну сферу дошкільників, сприяючи формуванню почуття доброти, турботи про інших, духовно-моральних цінностей.

Аналіз літературних творів та казок сприяв тому, що під керівництвом вихователя діти доходили висновку про порушення прав, наявних у казкових сюжетах, допомагав усвідомити, що буває, коли трапляються різноманітні порушення прав людини. Для обговорення дітям було запропоновано такі казки:

«Про царя Салтана»; Ш. Перро «Хлопчик-мізинчик»; «С. Маршак «Казка про дурне мишеня», «Золотий ключик», «Котик і півник», «Дідова дочка й бабина дочка» – порушено право на захист від фізичного і психічного насильства;

«Кирило Кожум'яка»; К. Чуковський «Бармалей» (К. Чуковський), «Мороз Іванович» (В. Одоєвський), «Золотий ключик», «Попелюшка» – порушено право на захист від виконання важкої і небезпечної для життя і

здоров'я роботи; «Троє поросят», «Котик і півник», «Зимівля звірів», «Вовк і семеро козенят» – порушені права на життя та житло; «Хитрий півень», «Гуси-лебеді», «Івасик- телесик» – порушено право на життя; «Снігова королева» – порушено право на свободу; «Червона шапочка» – порушено право на життя, невиконання батьками обов'язку захисту життя дитини, невиконання обов'язку дітей дбати про свою безпеку; «Пан Коцький» – порушено право на життя, шахрайство; «Лисичка- Сестричка і Вовк- Панібрат» – порушено право на життя, харчування, правила гостинності; «Лисичка і журавель» (І. Франко) – порушено право на харчування, правила гостинності; «Три ведмеді» – порушено право на недоторканість житла та майна, право на харчування, невиконання правил безпечної поведінки, що загрожує життю, «Півник і двоє мишенят» – невиконання обов'язку допомагати дорослим, порушено право на харчування (див. Додаток Д).

Процес правового виховання дітей також передбачав ознайомлення їх з нормами іншого міжнародного документа, в якому зафіксовано основні права дітей – Конвенцією ООН про права дитини. Ознайомлення дітей з Конвенцією передбачало розповіді вихователя про те, що цей документ створено дорослими людьми для захисту прав дітей, що він містить перелік прав, які мають усі діти, незалежно від кольору шкіри, волосся, очей, місця проживання, мови, що усі діти рівні у своїх правах, пояснювали, чому люди прийняли такий документ, і що усі країни і наша країна також визнали його головним документом, який захищає права дітей.

Вихователі розповіли дітям про те, що багато років тому дорослі не говорили про права дітей, про необхідність турбуватися про них. Раніше діти не мали іграшок, свого дитячого одягу. І лише триста років тому дорослі зрозуміли, що діти – це маленькі люди, які мають свої інтереси, захоплення, люблять гратися. Для них починають створювати меблі, робити іграшки, шити дитячий одяг, складати пісні, музику і вірші. А потім створили спеціальну книгу – Конвенцію прав дитини, де записали всі права дітей.

Актуальними для розробки методичного забезпечення виявилися розповіді про дітей, які з різних причин не мають мами і тата, які виховуються у спеціальних дитячих будинках, про те, що усі вони мріють мати справжню сім'ю і своїх батьків. З дітьми було проведено бесіди з таких тем: «Декларація прав людини», «Конвенція ООН на захисті прав дитини», «Діти і дорослі – люди, які живуть на планеті Земля», «Хто захищає права дітей?», «Правила, за якими живуть діти», «Що ти вмієш робити краще дорослих?».

Така робота сприяла розвитку інтересу дітей до заявленої проблематики, стимулювала пізнавальну і емоційну активність дітей, про що свідчили такі запитання дітей: «А про які права дітей ми ще дізнаємося?», «А які ще права має дитина?» тощо. Наведемо прикладивідповідей дітей на запитання: «Які права вам запам'яталися найбільше?» Денис О. (6 років) «Я запам'ятав право, що кожна людина має право мати свої речі і ніхто не може їх брати без дозволу. А Костя у мене постійно забирає планшет. Тепер я скажу Кості, що коли він хоче ним погратися, треба запитати дозволу». Оля М. (6 років) «Мені сподобалося право на захист, що ніхто не може ображати і кричати на дитину. А коли тато буде на мене кричати, я йому про це скажу». Максим М. (5 років) «Мені запам'яталося право на особливий захист дітей, у яких не має мами і тата. Мені їх шкода, бо я дуже люблю своїх батьків, а вони люблять мене». Катя С. «А я запам'ятала право на особливий захист дітей з інвалідністю. У мене в дворі живе такий хлопчик. Його звать Сашко. У нього не має руки до ліктя. А коли Вова на нього розсердився, він назвав його інвалідом. А мені його було шкода».

Подальша робота з правового виховання дітей передбачала розширення і систематизацію правових уявлень про власні права (право на життя та ім'я, на любов і захист дорослих, на повагу і власну гідність, на власне майно вдома і в групі, на звернення до дорослого про допомогу, на гру та відпочинок, на турботу про людей, які оточують, на сім'ю, житло, освіту, власну думку), які закріплені Конвенцією ООН.

Дидактична гра «Добре чи зле серце» (за героями казок).

Обладнання: картки з персонажами казок, сердечка різного кольору.

Хід гри: дітям пропонують розглянути карки із зображеними на них персонажами казок.

- Пригадайте ці казки.
- Якими були персонажі цих казок?
- Візьміть сердечко червоного кольору – це добре серце і покладіть його поруч з тим персонажем, у кого було таке добре серце.
- А сердечко чорного кольору – коло героїв, які були злими і жорстокими.
- Як ви гадаєте, яке серце у вашої мами? А чому? Ефективним засобом, який використовували роботи з дітьми, були загадки про права дітей.

Наведемо **приклад** загадок:

Право на ім'я

Всіх по-різному зовуть, мають усі своє ім'я: Котики – Воркотики, песики – Барбосики, Навіть нашу козочку зовуть красиво – Розочка Андрійко, Віка і Ілля мають всі своє ... (ім'я)

Право на сім'ю

Я люблю свою родину: маму, тата я люблю, Люблю діда і бабусю, цуценя і кішку Мусю!

Всі, кого я так люблю мають право (на сім'ю)

Право на житло

Усі звірята у ліску хочуть жити в теремку, Діти теж це право знають, Ох, як треба усім воно, бо це право на ... (житло)

Право на медичну допомогу

Якщо ми захворіли, дорослі б'ють тривогу, Скористаємося правом на (медичну допомогу).

Право на відпочинок

Мама працює в лікарні, тато – водить машину, Я їм вдома допомагаю,

потім ми (відпочиваємо).

Право на освіту

Хочемо ми дуже вирости розумними, хочемо уміти і багато знати, а для цього треба в школу нам ходити, бо маємо ми право на гарну... (освіту)

Також для роботи з дітьми підбирали **прислів'я та приказки** про права дітей, у процесі роботи з якими дітям пропонувалося пояснити їх зміст: «Нащо ліпший клад, коли в дітках лад», «Не доспи, не доїж, а дитину потіш», «Умієш дітей родити – умій же їх навчити», «Любо й ненці, як дитина в честі», «Учи дітей не страхкою, а ласкою», «Ніхто не бачить і не чує, як сирота плаче й горює», «З хати по нитці – сироті свитина», «Сирітська сльоза не капає дарма», «Як батька покинеш, то й сам загинеш», «Потурай малому, то як виросте – буде тебе на старості бити», «Шануй батька й неньку, буде тобі скрізь гладенько», «Де мир і совіт, там життя, як маків цвіт», «Які люди, таке і життя буде», «Який порядок у себе заведеш, таке життя проживеш», «Коли має багато права, тоді честь і слава».

II Робота з батьками. Наведемо приклад спільного з батьками відкритого заняття, яке було присвячено ознайомленню дітей з Декларацією прав людини, метою якого стало ознайомлення з історією виникнення міжнародного товариства із захисту прав людини, з Декларацією як основним документом, який захищає права людей, її призначенням. Включити у спільну бесіду-обговорення батьків вихованців.

Щоб дітям було цікаво батьки придумали таку історію: «Одного разу люди, які живуть у різних куточках нашої планети Земля, зібралися разом. Тут були і чоловіки, і жінки, які відрізнялися одне від одного одягом, кольором шкіри, волосся, очей; вони приїхали з різних країн, одні – з країн, де йшли страшні війни. Там загинуло багато людей, усе було знищено. Інші – з країн, де людей вбивали тому, що вони відрізнялися від усіх кольором шкіри або власними думками. Усіх людей, які зібралися, об'єднувало одне важливе для життя бажання, щоб ніколи не було війни, щоб ніхто не відчував страху і нужди, щоб ніхто не боявся, щоб ніхто не міг карати невинних

людей. Усі люди хочуть жити у мирі і злагоді. Тому і домовилися вони між собою про правила поведінки і про стосунки між собою. Ці правила вони записали у книзі, яку назвали «Декларація прав людини». У цьому документі вони записали усі права людей для того, щоб кожний їх знав і поважав».

У процесі проведення спільного заняття-бесіди завдяки проблемному та емоційному викладу матеріалу, використанню ігрових прийомів, діти були активними учасниками, домагалися високої пізнавальної активності, зацікавленості. Спільна з батьками робота створювала позитивний настрій. Також приділяли увагу вихованню у дітей позитивної самооцінки, самосвідомості, самоствавлення, умінню висловлювати власну думку, задля чого проводили таку вправу: діти сідали колом і кожний по черзі продовжували речення: «Я хотів би жити в країні, де...», «Я хотіла б дізнатися про ...», «Я відчуваю себе щасливим, коли...», «Я відчуваю себе ображеним, коли...», «Я відчуваю, коли порушують мої права...», «Я хочу, щоб колись...». Такий прийом сприяв виробленню уміння слухати і чути одне одного, вільно висловлювати свою думку та аргументувати її, розвивати себе, свої творчі здібності, усвідомлювати та розуміти свої почуття і бажання тощо.

Наведемо приклад спільного свята з батьками: **«Я маю право на ім'я»**.

Мета: ознайомити дітей з правом на ім'я, закріплене документом «Свідоцтво про народження», виховувати у дітей гордість за свою родину; формувати уявлення про важливість права на ім'я, усвідомлення важливості значущості, неповторності і унікальності кожної людини. Активізувати словник дітей словом «тезка», пестливими формами імені. Виховувати почуття власної гідності, власної неповторності, поваги до батьків, один до одного, до інших людей. Розвивати індивідуальність кожної дитини, здатність та вміння висловлювати свою думку, виявляти власну унікальність.

Обладнання: емблеми з іменами дітей, м'яч для гри «Імена», мікрофон, обладнання для аплікації (картки з іменами дітей, кольорові

прикраси).

Хід свята: діти заходять до музичного залу і вітають запрошених батьків.

– Дорогі гості, ми раді вітати Вас у нашому садочку. Ми любимо зустрічати гостей. Діти, скажіть, а навіщо люди ходять у гості один до одного? (відповіді дітей).

Гра «Давайте познайомимося».

А чи знаєте ви, діти, що немає в світі жодної людини, у якої б не було імені?

Як маленьке немовля у світ двері відчиня, то дарують йому слово, слово це – його ім'я.

Ім'я – це особливе слово, яке дуже багато значить для дитини. Кожна дитина має право на ім'я. Ім'я дитини записане у спеціальному документі – Свідоцтві про народження, яке батьки оформляють після народження дитини. Там записано ім'я, по-батькові і прізвище дитини, дата її народження, а також ім'я, по-батькові і прізвища ваших батьків. Цей документ засвідчує, що на Землі з'явилася маленька людина, і у неї є власне ім'я. У кожного з вас є таке Свідоцтво. Ось я вам покажу своє, ми зараз його розглянемо. У батьків зараз є ваші Свідоцтва і там записане ім'я кожного з вас. Ваші батьки дуже відповідально ставилися до вибору імені своїх дітей, тому, що прагнули, щоб ви були здорові і щасливі. Подивіться на свої емблеми із власними іменами і розкажіть, що вони означають. Діти утворюють коло і презентують власні імена (Н-д, Олександр – захисник, Марина – морська, Андрій – мужній).

Які у вас гарні імена, і вони у всіх різні. Але люди відрізняються не лише іменами. Підійдіть до дзеркала, подивіться на себе, посміхніться собі, а тепер посміхніться сусіду зліва, а тепер – справа.

Гра «Усі ми – діти, усі ми – різні».

Гра «Вгадай, хто Я?» (діти за описом вихователя називають дитину, про яку йшлося).

Вихователь звертає увагу дітей на те, що власні імена є і у тварин, з'ясовує як вони назвали своїх домашніх улюбленців, чим вони відрізняються одне від одного, звертає увагу дітей на те, що не тільки люди відрізняються один від одного, але також і тварини.

Діти виконують «Танок маленьких жираф».

Діти, а як пестливо вас називають мами?

Гра «Назви пестливо».

Вихователь звертає увагу на дітей, які мають однакові імена. Діти називають однакові імена дітей у групі. Вводиться поняття «тезка».

– Діти, імен на світі дуже багато. Одними іменами називають хлопчиків, а іншими – дівчаток. А є такі імена, якими називають і хлопчиків, і дівчаток. Н-д, Валентин і Валентина, Олександр і Олександра. А хто знає, як дізнатися, у кого яке ім'я?

Гра «Вгадай, чиє ім'я».

-Діти, а чи знаєте ви, що імена можуть рости і виростати великими?

Гра «Росте-виростає ім'я».

Хід гри: вихователь демонструючи свої дитячі фотографії, розповідає дітям про те, що ім'я, яке дитина отримує при народженні, супроводжує нас усе наше життя. Росте дитина, росте і її ім'я. Це було дуже давно. Цю дівчинку мама пестливо називала Оленка. Дівчинка піросла і пішла до школи. Там її називали Олена. Зараз вона доросла і працює вихователем. Ви догадалися, хто тепер ця дівчинка? Так, це я. Моя мама так само називає мене пестливо. Як? (Оленка), мої друзі називаються мене Оленою. А у садочку діти звертаються до мене Олена Сергіївна. Тому ростете ви і ваші імена також ростуть разом з вами.

Вихователь запитує дітей, як треба звертатися дорослих. (Відповіді дітей). Наголошує на тому, що потрібно знати ім'я, по-батькові усіх своїх рідних, бути ввічливими, привітними, коли вітаєшся, прощаєшся з дорослим або звертаєшся до нього по допомогу. Діти називають імена, по-батькові своїх батьків. Мають власну Батьківщину, Найріднішу на землі. Мають право

називати Україну словом мати, Бо вона дітей завжди Оборонить від біди.

- А щоб до нас також могли звертатися і не забували, як звать кожного з нас, ми виготовимо емблему свого імені і прикрасимо її.

Аплікація «Прикрасимо своє ім'я».

Вихователь і батьки розглядають емблеми і схвалюють дітей. Вихователь наголошує на тому, що у дітей є не лише право на ім'я, але й обов'язок – поважати це право у інших дітей. У кожного є ім'я, тому треба завжди звертатися до інших, називаючи його ім'я. Дітям запропоновано спитати у батьків, чому їм дали таке ім'я і що воно означає, а на наступний день розповісти всім.

Діти запрошують батьків до спільного хороводу «Ходить гарбуз по городу».

Підсумком свята було складання прав і правил життя групи:

- у кожної дитини є ім'я, тому звертатися одне до одного треба, називаючи ім'я;
- усі діти рівні у своїх правах, тому кожна дитина має право на гідне поводження: не можна кривдити і ображати одне одного: битися, кричати, дражнити, обзивати;
- кожен може займатися тим, чим бажає, не заважаючи іншим дітям і дорослим;
- кожна дитина в групі має власне майно, яке не можна брати без дозволу;
- менших і слабших дітей треба захищати і допомагати їм в усьому;
- до спільної гри дитину запрошують або приймають за її проханням;
- усі речі треба класти на свої місця;
- треба допомагати одне одному, вміти поступатися.

Особливе місце в організації спільної діяльності з батьками з правового виховання була організація **продуктивної діяльності (колективні сімейні аплікації з теми «Хто права вивчає – обов'язки знає»)**. Організація такої діяльності мала на меті закріпити уявлення дітей про

необхідність діяти злагоджено і дружно, створювала позитивний настрій від спільної колективної роботи, підтримувала інтерес дітей до колективної праці, розуміння необхідності дотримання своїх прав і обов'язків, виховувала повагу дітей одне до одного, уміння домовлятися, поступатися, розвивала творчу уяву.

Також були створені разом з дорослими **дитячі альбоми «Моя сім'я»**, які містили різноманітні теми (кожна з яких узгоджувалася з певним правом дитини). Діти з батьками презентували історію своєї родини, розташовували різноманітні фото, малюнки улюблених речей, писали історії сімейного відпочинку, спільних з дорослими справ, дотепні історії, які трапилися з членами сім'ї тощо.

Ознайомлення усіх дітей з групи з дитячими альбомами сприяло закріпленню уявлень дітей про права на ім'я, сім'ю, майно, освіту, відпочинок тощо.

Використання такої спільної діяльності з дорослими сприяло розширенню уявлень про світ людей, про їхні права й обов'язки, про їхню рівність і свободу, формуючи у дітей почуття власної гідності, розуміння власної значущості в сім'ї та навколишньому світі, виробляли уміння встановлювати гуманні стосунки з однолітками, виховували почуття терпимості, міри дозволеного, дистанції, відповідальності, повагу до прав і гідності інших людей.

Отже, проведена спільна робота сприяла усвідомленню дітьми прав і свобод як регулятора стосунків між собою у суспільному довіллі, формуванню соціально-правових умінь і навичок дотримання норм правомірної поведінки і суспільноприйнятих правил, які існують у суспільстві і об'єднують усіх людей. Апробація розроблених форм методичного забезпечення правового виховання дітей передшкільного віку у взаємодії з батьками виявила її ефективність, дієвість та доступність.

При роботі з батьками увагу зосереджували на підвищення рівня психолого-педагогічної обізнаності батьків із питань правового виховання

дітей. Визначаючи пріоритетним положення, що батьки є важливим і необхідним джерелом інформації про дитину, взаємодію з батьками з правового виховання дітей вважаємо довготривалою діловою співпрацею, яка надає впевненості і свободи батькам в обговоренні проблем і планів стосовно правової вихованості дитини й усієї сім'ї в цілому.

Були розроблені **методичні рекомендації вихователям** з правового виховання дітей передшкільного віку у взаємодії з батьками:

- батьки зацікавлені в правовому вихованні своєї дитини, тому для педагогів важливою є співпраця з батьками, які позитивно сприймають конструктивне партнерство у педагогічній правовиховній роботі;

- батьки здатні ефективно залучатися до освітнього процесу з правового виховання дітей і підвищення власної правової культури, тому педагоги намагалися емоційно налаштувати їх на такий вид діяльності;

- батьки виявляють більшу мотиваційну зацікавленість до співпраці, якщо запропонована програма є для них особистісно значущою і сприяє їхній участі у прийнятті рішень, тому педагоги намагалися викликати зацікавленість батьків до участі в різноманітній діяльності в межах програми правового виховання;

- батьки більше мотивовані в правовому вихованні дітей, якщо мають достатній рівень правової культури, тому з метою підвищення її рівня і визначення напрямів практичного використання отриманих знань і навичок педагоги запропонували їм спеціальну програму «Як виховувати у дитини правомірну поведінку»;

- батьків найпростіше залучити до участі в програмі, якщо їхні ціннісні орієнтації співпадають з системою цінностей освітнього закладу, тому педагоги намагалися продемонструвати батькам значущість і важливість програми з правового виховання дітей з подальшою демонстрацією спільних цінностей;

- активність батьків зростає, якщо їхня участь у програмі буде успішною і вони будуть усвідомлювати результати своїх зусиль у вихованні

дитини, тому необхідним є встановлення зворотного зв'язку позитивного характеру;

– важливо забезпечити індивідуальний підхід до батьків, що вимагає від педагогів знання особливостей сімейного укладу та максимальної гнучкості при організації спільної роботи з правового виховання з сім'ями вихованців.

Задля підвищення рівня психолого-педагогічної обізнаності батьків із питань правового виховання дітей використовували такі форми роботи з ними:

– різні види наочної просвіти у вигляді інформаційних стендів «Захист прав дитини» з текстом Конвенції з виокремленими основними положеннями, також окремі положення Сімейного кодексу; аналогічний текст додавали до Пам'ятки для батьків про стиль спілкування з дитиною;

– форум для батьків «Світ прав Вашої дитини» з метою ознайомлення з проблемою правового виховання дітей, де висвітлювалася інформація щодо правового виховання, а також здобутки їхніх дітей, зокрема було розміщено інформацію про те, які уявлення про права сформовані у дітей та перспективи цієї роботи. Таким чином, батьки мали змогу отримували інформацію про те, з якими правами обізнані діти та які форми і методи можна використовувати у родинному вихованні;

– батьківські збори, присвячені проблемам захисту прав дитини у сучасному суспільстві та правового виховання дітей у сім'ї. Головною ідеєю зібрання стала теза про те, що норми міжнародного права стосуються кожного громадянина країни, що бідь-які норми права не є предметом вільного вибору людини, а є обов'язковим для виконання кожною людиною. Під час проведення зборів обговорювалися різноманітні реальні ситуації, які часто виникають у повсякденному сімейному житті з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку. Батьки брали участь у їх обговоренні і вчилися ідентифікувати наявність або відсутність ситуації порушення прав дитини у кожній із запропонованих життєвих ситуацій.

Також була створена *Пам'ятка для батьків*, яку презентували кожній сім'ї (Сім правил про покарання від Володимира Леві). Пам'ятка містила психолого-педагогічні засади організації спілкування дорослих з дітьми і в доступній формі пояснювала батькам вади неправильного спілкування та можливі наслідки ігнорування прав дитини в сім'ї (Додаток Е).

Батьки приймали активну участь у створенні *виставки фотографій* з теми: «Тато, мама і я – щаслива родина».

Запропонована робота з сім'ями сприяла тому, що батьки мали змогу порівняти власний досвід з позиціями інших батьків, які використовують у сімейному вихованні дітей методи і прийоми, які не травмують їхню психіку.

III Методична робота. Опишемо проведено разом з методистом дошкільного закладу **семінар-практикум** «Формуємо правосвідому особистість дитини у взаємодії з сім'єю»,

Мета: уточнити і закріпити знання педагогів про права людини; систематизувати знання щодо дотримання прав дітей в освітньому закладі і сім'ї, розкрити зміст правового виховання в програмах виховання і навчання і дітей, розвивати ініціативність, творчість.

Хід: вступне слово ведучого з теми: «Конвенція ООН про права дитини: засновничі принципи і положення, якими маємо керуватися в роботі з дітьми».

Учасників ділили на три команди. Їм запропонували такі завдання:

1. *Метод «Алфавіт».*

Завдання: вибудувати асоціативний ряд слів за алфавітом за змістом поняття «правове виховання».

2. *«Брейн-ринг».*

Завдання: дати відповіді на запитання стосовно знання основних правових документів – Декларації прав людини і Конвенції ООН про права дитини.

Процедура виконання: звучить запитання, команда піднімає прапорець.

Перемагає і отримує бал команда, яка дасть швидку і правильну відповідь на запитання.

3. «Я і мої права».

Завдання: придумати сюжет ситуації відповідно до змісту статті Конвенції та інсценувати його з використанням звукових, музичних і танцювальних прийомів (без слів). Двом іншим командам пропонується назвати, яка стаття інсценована. Бал отримує команда, яка правильно назвала статтю Конвенції.

4. «Права людини в казках». Завдання: командам пропонується:

- Вказати назву казки, з якої запропонований уривок і автора;
- Статтю Конвенції, яка підходить для аналізу обраного сюжету.

5. Аналіз правового виховання в програмах виховання і навчання дітей у програмі «Дитина у дошкільні роки».

Учасникам ділової гри пропонувалося дати відповідь на запитання:

-Який зміст правового виховання визначено програмами виховання і навчання дітей? Підтвердити завданнями з програм. Команди виконують завдання, по-черзі презентуючи зміст правового виховання в кожній чинній програмі, дати чіткі, аргументовані відповіді.

6. «Вирішення проблемних ситуацій».

Учасникам пропонували для обговорення проблемні життєві ситуації з виховання дітей у сім'ї, підготовлені на картках. Слід було визначити: чи порушує ця ситуація права дитини; хто винен у порушенні прав дитини?; як правильно вирішити ситуацію, щоб вона не шкодила інтересам дитини?

7. «Презентація газет» з проблематики правового виховання дітей, які педагоги заздалегідь готували з дітьми та їхніми батьками.

8. Підведення підсумків.

в) практикум для батьків задля їхнього ознайомлення з програмою «Свої права ми знаємо і про обов'язки не забуваємо».

Отже, організована взаємодія сприяла підвищенню рівня психолого-педагогічної обізнаності батьків із питань правового виховання дітей, і

підтвердила положення про те, що ефективність правового виховання дітей залежить від цілеспрямованої і систематичної роботи педагогів і батьків, спрямованої на підвищення власної правової культури.

Висновки з третього розділу

Детальний розгляд проблеми правового виховання дітей передшкільного віку у взаємодії з сім'ями вихованців дозволив розробити такі форми методичного забезпечення:

I Для вихователів був проведений методичний семінар та розроблена ділова гра

II Задля підвищення рівня психолого-педагогічної обізнаності батьків із питань правового виховання дітей використовували такі форми роботи з ними: різні види наочної просвіти у вигляді інформаційних стендів «Захист прав дитини»; батьківські збори, спільне свято; групові та індивідуальні консультації; виставки сімейних робіт, фотографій з теми: «Тато, мама і я – щаслива родина».

III Розроблена система роботи з дітьми, яка включала дидактичні ігри з правового виховання, ігрові ситуації, заняття з розвитку мовлення з читання художньої літератури та робота над змістом творів з правового спрямування.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційному дослідженні здійснено теоретичне узагальнення проблеми правового виховання дітей у взаємодії закладу освіти із сім'єю та запропоновано практичні вирішення.

1. Розкрито педагогічну сутність поняття «правове виховання дітей» як суспільно й особистісно важливий напрям процесу їхньої правової соціалізації, що цілеспрямовано здійснюється у взаємодії сім'ї і закладу освіти та передбачає формування основ правосвідомості особистості дитини, засвоєння уявлень і переконань про норми права з відповідним ставленням до них і практики їх реалізації у повсякденному житті.

Доведено, що правова вихованість дітей – це особистісне утворення, яке визначається ступенем володіння правовими уявленнями про власні права й обов'язки та права інших людей.

2. Розглянуто наукові дослідження з організації правового виховання.

3. Проведене серед вихователів вивчення стану обізнаності їх із сутністю і особливостями правового виховання дітей передшкільного віку та анкетування батьків дало змогу дійти висновків, що переважна більшість педагогів потребують підвищення компетентності з правової проблематики та методичних розробок з метою цілеспрямованої організації процесу правового виховання дітей.

4. Укладено систему методичного забезпечення організації правового виховання дітей передшкільного віку у взаємодії сім'ї і закладів освіти. Змістом, формами і методами реалізації були обрані заняття, бесіди-роздуми, дидактичні ігри, проблемні виховні ситуації, ігрові ситуації, складання розповідей, дітей, спільні тематичні свята з батьками тощо.

Система методичного забезпечення складалась з таких напрямів:

I Робота з дітьми:

а) розроблено систему дидактичних, сюжетно-рольових ігор, метою яких було надати дітям уявлення про права та обов'язки.

б) розроблені заняття з розвитку мовлення, які включали читання художньої літератури; організація роботи над змістом спеціально підібраних творів; робота над малими літературними жанрами з правового виховання (загадки, приказки) сприяли формуванню морально-правових уявлень, умінь і навичок, а також набуття досвіду правомірної поведінки дітей передшкільного віку у сім'ї, закладах освіти та в соціумі.

II Робота з батьками: розроблені та проведені спільні з батьками такі форми роботи з правового виховання: спільні свята, укладання папок-пересувок для просвітницької роботи з батьками, спільні виставки робіт; методичні рекомендації для батьків з правового виховання і т.д

III Робота з вихователями: для вихователів розроблені методичні рекомендації з організації правового виховання у взаємодії з батьками, проведений семінар – практикум «Формуємо правосвідому особистість дитини у взаємодії з сім'єю»,

Проведене дослідження не претендує на вичерпний розгляд усіх аспектів означеної проблеми. Подальшого наукового дослідження потребує правове виховання дітей в різновікових групах закладів дошкільної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артемова Л. В. Соціалізація дитини в родині. Дошкільне виховання. 2004. № 3. С. 3–5.
2. Базовий компонент дошкільної освіти. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 29.01.21 р.).
3. Білан О. І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / За заг. ред. О. В. Низьковської. Тернопіль: Мандрівець, 2017. 256 с.
4. Береза С. В. Правовий всеобуч як передумова формування правової культури в сучасному демократичному суспільстві. Часопис Київського університету права. 2009. № 3. С. 19-25.
5. Бех І. Д. Концептуальна модель Я-центрованості у вихованні та духовному розвитку особистості. Педагогіка і психологія. № 3. (88). 2015. С. 5– 16.
6. Валентьева Т. І. Сутність, мета, принципи і форми співробітництва дошкільного навчального закладу з батьками старших дошкільників. URL: www.irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?..
7. Васькович І. Проблема правового виховання молоді. Право України. 1997. №2. С 49–50.
8. Вахняк Н. В. Взаємодія дошкільних навчальних закладів з молодією сім'єю в педагогічній теорії та практиці. Науковий вісник Мелітопольського університету. URL: docplayer.net/67885747-Vzaiemodiya-doshkilnih-navchalni...
9. Висоцька Л. В. Правова освіта в соціокультурному просторі громади. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні

- технології. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. Випуск 8(52) С. 273–283.
10. Висоцька Л. В. Правова освіта: проблематизація питання поняттєво-категоріального апарату. Вісник Чернігівського нац. пед. університету імені Т. Шевченка. Чернігів : ЧНПУ, 2016. Випуск 137. С. 99– 103.
 11. Гавриш Н. Віками блукають світом казки. Методична скарбничка вихователя. 2014. № 11. С. 4–6.
 12. Гетьман А. П., Герасіна Л. М., Данильян О. Г. та ін. Правове виховання в сучасній Україні: монографія / За ред. В. Я. Тація, А. П. Гетьмана, О. Г. Данильяна. Х.: Право, 2010. 368 с.
 13. Головка Н. І. Правова педагогіка: Навчальний посібник. Київ : МАУП, 2007. 248 с.
 14. Головченко В., Потьомкін А. Правові механізми формування правосвідомості студентів. Право України. 2006. № 9. С. 100–103.
 15. Головченко В. Особливості формування правової культури молоді. Право України. 2004. № 10. С. 120–124.
 16. Грива О. Соціально-педагогічний захист прав дітей і молоді в сучасній Україні. Шлях освіти. 2002. №4. С. 40–42.
 17. Данилина Т. А., Зедгенидзе В. Я., Степина Н. М. В мире детских эмоций: Пособие для практических работников ДОУ. М., 2004. 124 с.
 18. Данильян О. Г., Овдієнко Я. О. Деякі напрями оптимізації правового виховання в сучасній Україні. Наукові записки Харківського ун-ту Повітр. Сил. Сер.: Соціальна філософія, психологія. Х. : ХУПС, 2009. Вип. 4 (31). С. 3–11.
 19. Дзьобань О. П. Правове виховання в контексті співвідношення права і моралі. Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Сер. : Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2013. № 4. С. 179–184.

20. Дитина: Освітня програма для дітей від 2 до 7 років / наук. кер. проекту В. О. Огневюк; авт. колектив: Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, Н. І. Богданець-Білоskalенко та ін.; наук. ред. Г. В. Беленька, О. А. Машовець; Мін. осв. і науки України, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. 304 с.
21. Дошкільна освіта: словник-довідник / Упор. К. Л. Крутій, О. О. Фунтікова. Запоріжжя: Тов. «ЛППС» ЛТД, 2010. 324 с.
22. Дитинство в Україні: права, гарантії, захист: зб. док. К. : АТ видав. «Столиця», 2018. 245 с.
23. Задорожна Г.С. Педагогічні умови правового виховання дітей 6-7 річного віку у взаємодії сім'ї і закладами освіти. Дис. на здоб канд пед.наук.13.00.08.Сумськ держ педаг. унів ім.Макаренка.2018
24. Ковшар О. В. Теоретико-методичні засади організації передшкільної освіти: монографія. Кривий Ріг : Видавець Роман Козлов, 2015. 244 с.
25. Ковшар О. В. Роль партнерської взаємодії дошкільної та початкової ланок освіти в організації передшкільної освіти. *Наукові записки Ніжинського державного ун-ту імені Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки.* 2015. № 4. С. 57–63.
26. Комплексна програма розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку «Соняшник» / Л. В. Калуська. Тернопіль: Мандрівець, 2014. 144 с.
27. Калуська Л. В. Комплексна програма розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку «Соняшник». Тернопіль: Мандрівець, 2014. 144 с.
28. Каплуновська О. М., Кичата І. І., Палець Ю.М. «Україна – моя Батьківщина». Парціальна програма національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку. За наук. ред. О. Д. Райпольської. Тернопіль: Мандрівець, 2016. 72 с.
29. Конвенція ООН про права дитини - Законодавство України .

30. Конвенція про права. Інформаційний збірник Міністерства освіти. 1995. № 9. С. 3–24.
31. Косенко Ю. М. Взаємодія вихователів і батьків у забезпеченні соціально-особистісного розвитку дитини дошкільного віку. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. Випуск 46, 2013. С. 199–204.
32. Машовець М. А. Сучасні підходи до організації педагогічної взаємодії дошкільного навчального закладу та батьків вихованців. Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : зб. наук. праць. Наукові записки РДГУ. 2011. Вип. 2(45). С. 56–63.
33. Національна програма правової освіти населення: Затверджено Указом Президента України від 18.10.2001 р. № 992/2001 : URL :
34. Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку / [Н. В. Гавриш, Т. В. Панасюк, Т. О. Піроженко, О. С. Рогозянський, О. Ю. Хартман, А. С. Шевчук]; За заг. наук. ред. Т. О. Піроженко. Київ : Українська академія дитинства, 2017. 80 с.
35. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. К.: «Академвидав», 2006. 456 с.
36. Програма і методичні рекомендації з правового виховання дітей дошкільного віку «Я – маленька людина» / Укл. М. М. Конько, Т. М. Шумей, З. Л. Пертушина. Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2005. 80 с.
37. Сімейний кодекс України. URL::
<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.
38. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: Підручник. Харків: Консум, 2011. 656 с.
39. Соціальна педагогіка. Підручник / За ред. проф. Капської А. Й. К. : Центр навчальної літератури, 2016. 468 с.

40. Соціологія : терміни, поняття, персоналії : начальний словник-довідник/ за ред. В. М. Піча. Київ : «Каравела»; Львів : «Новий світ – 2000», 2002. 480 с.
41. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: У 5 т. Київ : Радянська школа, 1976. Т. 3. 654 с.
42. Сім правил при покаранні дітей від Володимира Леви <https://dity.te.ua> > 7-pravyi-pro-rokarannya-dite
43. Ткаченко Ю. М. Морально-правове виховання дітей у сім'ї як соціально-педагогічна проблема. Науковий пошук молодих дослідників. Соціально-педагогічні науки : збірник наукових праць студентів. 2012. № 6. (Ч. I). Луганськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка». С. 116 –121.
44. Філософський словник / ред.-упоряд. В. І. Шинкарук. 2-е вид., перероб. і доп. К. : Гол. ред. УРЕ, 1986. 800 с.
45. Философский энциклопедический словарь / Редкол.: С. С. Аверинцев, Э .А. Араб-Оглы, Л. Ф. Ильичов и др. 2-е изд. М.: Сов. Энциклопедия, 1989. 815 с.
46. Я у Світі. Програма розвитку дитини від народження до шести років /О. П. Аксьонова, А. М. Аніщук, Л. В. Артемова [та ін.]; наук. кер. О. Л. Кононко. Київ: ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2019. 488 с.

ДОДАТКИ

Додаток А.

Анкета для батьків

1. Чи знайомі Ви з положеннями Конвенції ООН про права дитини? Що Ви знаєте про цей документ?
2. Чи знайомі Ви з Сімейним кодексом України, з тими правами і обов'язками, які відповідно до цього документу Ви маєте як батьки?
3. Як Ви розумієте права дитини?
4. Які права має Ваша дитина?
5. Які обов'язки має Ваша дитина?
6. Чи потрібно знайомити дітей з їхніми правами?
7. Чи вважаєте Ви, що порушуєте права дитини, коли залишаєте її вдома одну на декілька годин?
8. Чи вважаєте Ви, що порушуєте права дитини, коли караючи за щось, ставите в куток ?
9. Чи знаєте Ви, що приниження гідності дитини може у подальшому призвести до серйозних психологічних відхилень? Об'єрнуйте свою думку.
10. Чи використовуєте Ви фізичні покарання? Які саме?
11. Чи вважаєте Ви, що фізичне покарання вважається порушенням прав дитини? Що змушує Вас вдаватися до таких методів?
12. Чи вважаєте Ви, що крик або ігнорування дитини порушує її

права?

13. У чому, на Вашу думку, виявляється порушення Вами прав дитини?

14. Чи вважаєте Ви свої знання з правового виховання дитини достатніми?

15. Чи задовольняє Вас рівень спільної роботи дошкільногонавчального закладу і сім'ї з правового виховання?

Додаток Б

Анкета для педагогів

1. З якими документами, що захищають права дитини Ви знайомі?
2. Оцініть те, наскільки добре Ви знаєте нормативно-правові документи з питань правового захисту дітей: а – добре; б – задовільно, в – незадовільно.
3. На Вашу думку, чи мають діти особливі права, про які вони мають знати? Назвіть їх?
4. На Вашу думку навіщо знайомити дітей з їхніми правами?
5. На Вашу думку у якому віці дітей варто знайомити з правами людини? Поясніть, чому Ви так вважаєте?
6. Чи знайомите дітей в дошкільній установі з їхніми правами? З якими?
7. Чи знайомите дітей в дошкільній установі з їхніми обов'язками? З якими?
8. Як Ви розумієте поняття «правове виховання дітей»?
9. На вашу думку чи можливо підвести дітей старшого дошкільного віку до розуміння понять «право», «свобода», «закон», «рівноправність», «обов'язок»?
10. Які методи і прийоми Ви використовуєте для ознайомлення дітей з правами?
11. Які умови правового виховання вважаєте ефективними?
12. Назвіть завдання, які стоять перед педагогами з правового виховання дітей.
13. Як Ви вважаєте, з чого краще почати ознайомлення дітей із правами?
14. Яку роботу з батьками з правового виховання дітей Ви проводите?
15. Які труднощі Ви відчуваєте у процесі правового виховання дітей?
16. Чи маєте Ви бажання підвищити рівень своїх знань про права дитини і правове виховання дітей?

Додаток В**«Як організувати ефективну взаємодію з батьками»**

Семинар з елементами тренінгу.

Мета: мотивувати та оптимізувати педагогів до взаємодії з батьками, визначити тематику форм активізації батьків, апробувати методи і форми взаємодії з сім'ями дітей 6–7 років.

Етап перший.

Привітання. *Мета:* створити позитивний емоційний стан учасників, налаштованість на активну участь у семінарі та ефективну роботу, вибір правил групи.

Вправа «Хвилина на розмову» (10-12 хв).

Мета: згуртувати групу, створити позитивну емоціональну атмосферу, налаштувати учасників тренінгу на атмосферу співпраці.

Учасники діляться на дві команди, кожна з яких утворює коло (внутрішнє коло залишається нерухомим). Члени зовнішнього кола між собою проводять завдання-бесіду (теми бесіди: погода, діти, любов, право, завтрашній день, відпустка, найближче свято), далі пересідають до інших учасників внутрішнього кола для продовження розмови.

Вправа «Знаходимо спільне» (5-6 хв)

Мета: згуртувати групу, створити позитивну емоціональну атмосферу, налаштувати педагогів на спільну взаємодію, мотивувати на співпрацю з батьками задля правового виховання дітей.

Група ділиться на пари, які знаходять у себе певну кількість загальних ознак, потім з тією ж метою вони об'єднуються в четвірки, вісімки тощо.

Анкета «Аналізуємо труднощі у взаємодії між педагогами і батьками».

Мета: налаштувати учасників на роботу з теми семінару, сприяти можливості набути педагогічного рефлексивного досвіду, досвіду взаємодії в групі.

Хід:

- заповнення анкет (1-2 хв);

поділ на групи по 5-6 осіб;

- робота в групах (вибір того, хто буде презентувати думки групи, 30-40

- презентація думок групи (на групу - 5 хв).

Питання анкети, запропоновані педагогам, де наведено причини, що викликають труднощі у взаємодії з батьками:

1. Недостатньо високий рівень психолого-педагогічної культури батьків (Так. Ні).
2. Недостатня компетентність педагогів з питань налагодження співпраці з батьками. (Так. Ні).
3. Неповна обізнаність педагогів з умовами життя дитини вдома і відповідно батьків про життя дитини в освітній установі (Так. Ні).
4. Ставлення педагогів до батьків як до об'єктів виховання (Так. Ні).
5. Прагнення педагогів уникнути «живого» спілкування, підміна його анкетуванням, інформаційними стендами (Так. Ні).
6. «Закритість» освітнього закладу (Так. Ні).
7. Низький соціальний статус професії педагога в суспільстві (Так. Ні).

Презентація думок групи (5-10 хв), записи і анкети зберігаються до завтра.

Гра «Мій зовнішній і внутрішній стан» (15 хв).

Мета: розвивати активне групове спілкування, вчитися внутрішньо аналізувати свою соціальну «маску».

Хід: учасники по троє встають один до одного обличчям. Один отримує картку з написом, наприклад: «Я так втомилася!», «Які сьогодні некеровані діти!», «Що приготувати на вечерю?», «Коли отримаю зарплату?», «Зараз прийде кращий батько на світі!», «Пожалійте мене», «Знали б ви, що я Вам ще не все розповідаю про Вашу дитину, бо жалію Вас» тощо.

Учасник, який отримав картку, тримає її написом до себе, намагається пережити відчуття, описане в ній, і тільки лише виразом очей і обличчям продемонструвати його іншим, постійно думаючи про те, що написано в картці. Інші учасники трійки, спостерігаючи за першим, намагаються зрозуміти внутрішній емоційний стан партнера і відстежити свої відчуття при цьому контакті. Після 2 хв. учасники повертаються до загального кола.

Обговорення: проводиться методом пошуку відповідей на запитання (в трійках). Опишіть свій стан ті, хто спостерігав і намагався оцінити те, що демонстрували власники карток: Як ви думаєте, що демонстрував власники карток? (Показують картки). Що завадило відчути, відгадати? Що викликало відчуття (негативні, позитивні)?

Висновок ведучого, актуалізація та мотивація до подолання труднощів у налагодженні взаємодії з батьками.

Етап другий.

Привітання (позитивний емоційний стан учасників, мотивація на ефективну роботу, вибір правил групи) (3-4 хв).

Гра «Карлики і велетні» (2-3 хв).

Мета: згуртувати групу, створити позитивну емоційну атмосферу і робочу обстановку, прагнення до набуття навичок взаємодії з батьками.

Учасники стають колом. При звучанні команди «Велетні!» учасники стоять, а на команду «Карлики!» - усім потрібно присісти на стілець. Ведучий, намагаючись заплутати учасників, присідає на команду «Велетні».

Основна частина (50 хв):

2. Учасники діляться на три групи, кожна з яких методом жеребкування отримує для аналізу по дві виявлені в анкетах причини труднощів взаємодії між педагогами і батьками (робота з матеріалом попереднього дня);

– кожна група спільно шукає методи і форми подолання труднощів у взаємодії (стандартні, нестандартні, комплексна робота закладу освіти в цілому, індивідуальна кожного педагога та ін.);

- виступ груп з презентацією напрацьованого;
- спільний аналіз сьомої причини труднощів взаємодії (низький соціальний статус педагога у суспільстві).

Завдання кожній групі педагогів:

- обґрунтувати відповіді «Так» або «Ні»;
- вказати причини труднощів у взаємодії з батьками;
- вказати методи і форми подолання труднощів у взаємодії з батьками.

Аналіз утруднень, які виникають при організації взаємодії з батьками.

1. Недостатньо високий рівень психолого-педагогічної культури батьків. Причини: батьки молоді, не мають досвіду виховання дитини, недосвідчені, нестримані, завантажені, мають житлові проблеми. Вважають свою думку єдиною правильною і при цьому нерозуміють вікових особливостей дітей. Не бажають слухати вихователя, вчителя, уникають аналізу виховних проблем, вважають, що з дитиною все добре. Особлива категорія – матеріально забезпечені батьки, які готові платити іншим, не бажають самі займатися вихованням дітей, вперто відстоюють свою точку зору.

2. *Форми і методи подолання труднощів:* підвищення рівня психолого-педагогічної культури батьків; роз'яснення на кожних батьківських зборах в доступній формі батькам яких уявлень, умінь і навичок діти повинні набути до кінця року; пропозиція батькам читання цікавої літератури з актуальних питань, або з тем, на які їм потрібно звернути увагу з наступною бесідою з приводу прочитаного батьками матеріалу; залучення батьків до занять або режимних моментів, де батьки зможуть побачити рівень розвитку своєї дитини; презентація подяки батькам за участь в роботі групи, класу, привітання їх з днем народження; запрошення батьків на Дні відкритих дверей для спостереження за діяльністю дитини в групі, класі протягом дня; проведення індивідуальних бесід з батьками; залучення батьків з

досвідом виховання до участі в зборах, консультаціях тощо.

3. Недостатня компетентність педагогів з питань налагодження співпраці з батьками.

Причини: набір особистісних якостей, установок, які заважають реальній конструктивній взаємодії (невиправдана завзятість, байдужість, грубість тощо), контингент молодих педагогів, які не мають достатнього досвіду взаємодії з батьками, відсутність бажання вникати в суть конфліктів, розглядати причини виникнення непорозумінь педагога і батьків. *Форми і методи* подолання: підвищення особистої мотивації в роботі з батьками; проведення комунікативних тренінгів та участь в них; робота над собою, над стилем поведінки з батьками, самовдосконалення.

4. Неповна обізнаність педагогів з умовами життя дитини вдома і відповідно батьків про життя дитини в освітній установі.

Причини: вихователям доступна лише та інформація про життя дитини вдома, яку вони отримують від батьків, частина інформації часто батьками приховується; вони мало цікавляться життям дитини в закладі освіти.

Форми і методи подолання: давати додому завдання спілкуватися з дитиною, методичні поради щодо правових взаємин батьків і дітей; завдання доробити спільно з дітьми розпочату в навчальному закладі роботу; залучати до участі у спільних проектах; створювати і підтримувати традиції взаємодії дітей і батьків у групі; прилучати батьків до гурткової діяльності з дітьми, до проведення сімейних виставок, відкритих переглядів занять, театральних п'ятниць, схвалювати участь батьків у роботі групи, кожного батька чи маму, давати їм відчуті власну затребуваність в групі дітей.

5. Ставлення вихователів до батьків як до об'єктів виховання.

Причини: повчальний тон педагога і постійні скарги на поведінку дитини в навчальному закладі; батьки вважають, що достатньо знають своїх дітей («як ніхто інший») і часто болісно сприймають поради і рекомендації через свої амбіції; педагог намагається повчати батьків і показати свою

компетентність, а його завдання зрозуміти індивідуальність дитини, допомогти їй, і до цього залучити батьків.

Форми і методи подолання: починати діалог з позитивної інформації про дитину і тільки потім переходити до проблеми, менше скаржитися на поведінку дитини; вести діалог таким чином, щоб батьки самостійно запропонували шляхи виходу з ситуації, що склалася, а педагог тактовно скорегував запропоновані ідеї («Яка Ваша думка? Як Ви вважаєте? Що Ви пропонуєте?»).

6. Прагнення вихователів уникати «живого» спілкування, підміна його анкетуванням, інформаційними стендами.

Причини: уникнення спілкування несе непорозуміння і помилкові домисли з обох сторін (причинами можуть бути: негаразди в сім'ї, відсутність часу, небажання давати негативну інформацію про дитину).

Форми і методи подолання: проводити групову та індивідуальну роботу з батьками з обов'язковим застосуванням активних форм; проводити спільні заняття, тренінги, творчі вечори, неформальні зустрічі; залучати батьків, які не бажають брати участь в житті групи, до виконання завдань за дорученням батьківського комітету, покладати на них відповідальність за певну діяльність; проводити індивідуальні бесіди, переконувати у необхідності довіряти педагогу; виявляти побажання батьків і залучати їх до створення умов для реалізації ідей щодо поліпшення взаємодії, створення кращих умов для розвитку дітей в групі, класі.

7. «Закритість» освітнього закладу.

Причини: проводяться нецікаві і незрозумілі батькам звіти про діяльність освітнього закладу, які не завжди зрозумілі батькам, тому вони уникають цієї інформації, вважають марною тратою часу.

Форми і методи подолання: організовувати взаємодію з батьками, використовуючи цікаві, нетрадиційні форми роботи; створювати і підтримувати цікаві виховні традиції в групі, презентувати їх батькам; демонструвати своєю діяльністю значущість роботи закладу освіти,

організувати Дні відкритих дверей.

8. Спільний аналіз сьомої причини труднощів у взаємодії з батьками.

Психолог на ватмані (дошці) маркером записує відповіді групи на запитання: Від чого залежить статус педагога? Від кого залежить кожна з перелічених якостей? (Підводить до думки: статус педагога залежить від нього самого.)

Вправа «Вихід з контакту» (10 хв)

Хід: учасники діляться на пари для вирішення психологічного завдання. Психолог: «Батько, який прийшов раніше за інших батьків, завів з вами розмову, розпитує про дитину й не помічає, що вам потрібно йти до дітей. Виповинні гідно вийти з контакту з ним».

Коментар: власний успіх можна оцінити за 5-бальною шкалою. Оцінює спочатку кожен учасник групи, а потім «батько».

Вправа «Точка зору» (10 хв).

Хід: учасники діляться на пари. Їм пропонується тема для спілкування, але один з них відстоює одну точку зору («за»), інший – протилежну («проти»).

Завдання: переконати опонента у правильності своєї точки зору з певної проблеми. Для обговорення пропонуються різні теми: Н-д: «Батько вчить дитину давати здачі, педагог вчить конструктивним способам взаємодії»; педагог рекомендує не застосовувати до дитини фізичні покарання, а батько апелює «мене теж батьки били і виріс непоганою людиною»; педагог рекомендує виявляти до дитини вимогливість у виконанні культурно-гігієнічних навичок (одягання, роздягання та ін.), а мама вважає, що він «упереджено ставитесь до моєї дитини»; педагог дає рекомендації з корекції поведінки дитини, а мама вважає, що «Ви мені відповіли грубо» - «Вам здалося, так склалися обставини і Ви, не дослухавши до кінця, не так все зрозуміли»; педагог дає рекомендації, як можна скорегувати упущення в стосовно поведінки дитини і розвитку когнітивних процесів, а мама вважає, що «Ви налаштовані проти нашої родини і нашої

дитини – Ви постійно посилаєте нас то до логопеда, то до психолога, по-Вашому наша дитина сама погана?».

Гра «Плутанина» (5 хв).

Мета: зняти емоційну напругу, скоротити дистанцію в спілкуванні.

Хід: група створює коло. За сигналом ведучого всі закривають очі і, витягнувши вперед руки, зустрічаються в центрі кола. Правою рукою кожен бере за руку будь-якого члена групи, ліва рука залишається вільною для того, щоб за неї хтось взявся. Потім усі відкривають очі. Ведучий допомагає учасникам розподілитися таким чином, щоб за кожен руку трималася одна людина. Завдання групи – розплутатися, не відпускаючи рук, так, щоб знову утворилося коло, при цьому одні виявляться оберненими в середину кола, а інші будуть обернені назовні кола.

Підсумки (5-10 хв.). Учасники здають свої записи.

Етап третій

Привітання – стан, настрої, обговорення останніх вправ попереднього дня (7-12 хв).

Гра «Рак-відлюдник» (3-5 хв).

Мета: мобілізувати увагу учасників, тренувати вміння адекватно реагувати на ситуацію, яка швидко змінюється.

Хід: учасники розбиваються на трійки. Двоє людей з кожної трійки встають обличчям один до одного, беруться за руки і зображають морську «раковину» – будиночок для рака. Третій учасник встає між ними і зображує мешканця – «рака».

За командою ведучого «Мешканці шукають будиночки»

«раки-відлюдники» виходять зі своїх сховищ і прагнуть зайняти нові, а «раковини» залишаються на місці. За командою «Будиночки шукають мешканців» «раки-відлюдники» залишаються на місці, а «раковини», не розтуляючи рук, переміщуються в пошуку нових мешканців. За командою ведучого «Буря» усі залишають свої місця, «раки-відлюдники» починають шукати собі новий притулок, а «раковини» – нових мешканців. Гра проходить

цікавіше, якщо кількість учасників така, що хтось один щораз залишається «бездомним» (віні стає черговим ведучим).

Вправа «Так» (5 хв).

Мета: удосконалювати навички емпатії і рефлексії.

Хід: група ділиться на пари, в якій один промовляє речення, що виражає його стан, настрій або відчуття, після чого інший повинен задати йому запитання, щоб уточнити деталі. Наприклад: «Дивно, але я помітила за собою, що коли перебуваю в такому стані, колір мого одягу приблизно однаковий». Вправа вважається виконаною, якщо у відповідь на розпитування учасник отримує три ствердних відповіді «так».

Вправа «Автобусна зупинка» (20 хв).

Мета: удосконалювати комунікативні навички учасників тренінгу.

Хід: на чотирьох стінах тренінгової кімнати психолог вішає листи ватману, на яких написані незакінчені речення, наприклад: «З цієї хвилини я буду ...», «Дякуємо...», «Цей тренінг для мене ...», «Найважливіше - це ...», «Сьогодні я зробив відкриття, що ...» та ін.

Усі учасники діляться на чотири групи і відправляються в подорож за цими зупинками. Перебуваючи на кожній по 2-3 хв., пишуть продовження речення. Потім їм дається ще декілька хвилин, щоб переглянути разом усі листи.

Вправа «Остання зустріч» (10 хв).

Мета: удосконалювати комунікативну культуру.

Ведучий: заняття вже закінчилися, але чи всі ви встигли висловитися? Може бути, що Ви забули поділитися з групою своїми переживаннями? Або є людина, думку якої про себе Ви хотіли б дізнатися? Або Ви хочете подякувати когось-небудь? Зробіть це тут і тепер.

Підведення підсумків (5-10 хв).

Додаток Г

Право – обов'язок

Право	Обов'язок
Право жити в сім'ї. Право на опіку дорослих.	Поважати батьків. Допомагати батькам та іншим членам сім'ї.
Право на належні умови життя.	Дотримуватись правил гігієни. Підтримувати чистоту в квартирі. Не забруднювати доквілля.
Право на належне медичне обслуговування. Право на охорону здоров'я.	Піклуватися про своє здоров'я. Відповідально ставитися до свого здоров'я. Вести здоровий спосіб життя.
Право на розвиток. Право на освіту.	Займатися спортом, турбуватися про своє здоров'я. Розвивати свої здібності, відповідально ставитися до навчання.
Право на висловлювання своїх думок.	Не принижувати гідність інших власними висловлюваннями.
Право на безпеку.	Поводитись безпечно. Думати про наслідки своїх дій.
Право на інформацію, яка відповідає розвитку.	Користуватися тільки тією інформацією, яка не шкодить здоров'ю та відповідає розвитку.
Право на гру.	Поводитись гідно з іншими.
Право на захист від жорстокого поводження.	Знати правові акти щодо захисту своїх прав. Поводитись гідно, безпечно.

Додаток Д

Права і обов'язки в казках

Назва казки	Ситуація з казки	Яке право порушено
Колобок	Усі звірі хотіли з'їсти колобка	Право на життя
Рукавичка	Рукавичка розірвалася через велику кількість звірів, які хотіли у ній жити, забувши про зручність і безпеку	Право на житло
Півник і двоє мишенят	Мишенята відмовилися допомагати півнику пекти пірижки	Невиконання обов'язку дітей допомагати дорослим, право на харчування
Котик і Півник	1. Півник знехтував безпекою і озвався до Лисички. 2. Лисичка вдерлася через вікно в чужу хатинку і вкрала півника, щоб його з'їсти.	1. Невиконання обов'язку слухатися дорослих. 2. Право на житло і життя.
Лисичка і глечик	Лисичка без дозволу випила молоко з глечика.	Порушення правил поведінки у гостях.
Лисичка і журавель	Лисичка пригощала кашою Журавля з незручної тарілки	Право на харчування, правил гостинності
Лисичка-Сестричка і Вовк-Панібрат	1. Лисичка не пригостила Вовка рибою. 2. Через обман Лисиці, Вовк втратив хвіст, бо злякався людей, які могли його побити.	1. Право на харчування, правил гостинності. 2. Право на життя
Івасик-Телесик	Змія викрала Телесика, щоб його з'їсти.	Право на свободу і життя
Гуси-Лебеді	Баба-Яга хотіла з'їсти маленького Іванка	Право на свободу і життя
Пан-Коцький	Лисичка залякувала звірів, що їх розірве Пан-Коцький	Шахрайство, право на життя
Хитрий півень	Лисичка хотіла з'їсти Півника	Право на життя
Коза-Дереза	Коза вигнала Зайчика з його селі, в якій оселилася сама	Право на житло

Продовження таблиці

Червона Шапочка	1. Мама відправила доньку до бабусі одну через ліс, у якому живуть вовки. 2. Дорогою, Червона шапочка спілкувалася з незнайомим Вовком. 3. Вовк хотів з'їсти Червону шапочку	1. Невиконання мамою обов'язку захисту життя дитини. 2. Невиконання обов'язку дбати про свою безпеку. 3. Право на життя
Троє поросят	Вовк хотів з'їсти поросят і заволодіти їхнім житлом	Право на житло
Три ведмеді	1. Машенька пішла до лісу сама без дорослих і заблукала. 2. Дівчинка зайшла до чужого житла без дозволу і користувалася чужими речами. 3. Дівчинка їла чужу їжу з чужого посуду.	1. Нехтування правилами безпечної поведінки. 2. Право на житло і недоторканість майна. 3. Право на харчування.
Дідова дочка й бабина дочка	Баба не любила дідову дочку й вигнала її з хати. Не поважала вона самого діда	Право на захист від фізичного і психічного насильства

Сім правил про покарання дітей від Володимира Леві(доктора медичних і психологічних наук):

1. *Покарання не повинне шкодити здоров'ю* – ні фізичному, ні психічному. Більше того, по ідеї покарання має бути корисним, чи не так? Ніхто не сперечається. Проте той, хто карає – забуває подумати...

2. *Якщо є сумнів*, що краще не карати – не карайте. Навіть якщо зрозуміли, що зазвичай занадто м'які, довірливі і нерішучі. Ніякої «профілактики» і ніяких покарань «про всяк випадок»!

3. *За один раз – одне*. Навіть, якщо провин здійснено відразу неймовірна множина, покарання може бути суворим, але тільки одне і за усе відразу, а непоодинці за кожну. Салат з покарань – страва не для дитячої душі!

Покарання – не за рахунок любові, не залишайте дитину без заслуженої похвали й нагороди. Ніколи не віднімайте подарованого вами чи кимось іншим – ніколи! Відмінити можна лише покарання. Навіть якщо набешкетував так, що гірше не буває, навіть якщо підняв на вас руку, але сьогодні ж допоміг хворому, захистив слабкого...

Не заважайте дитині бути різною.

4. *Термін «давності»*. Краще не карати, ніж карати із запізненням. Деякі занадто послідовні вихователі сварять і карають дітей за провини, виявлені через місяць, а то й рік (щось зіпсував, стягнув, напакостив), забуваючи, що навіть в суворих дорослих законах береться до уваги термін давності правопорушення. Облишити. Пробачити. Є ризик нав'яти маленькому негідникові думку про можливу безкарність?

Звичайно. Але цей ризик не так страшний порівняно з ризиком затримки духовного розвитку. Запізнілі покарання навіюють дитині минуле, не дають

бути іншою.

5. Покараний -вибачений. Інцидент вичерпаний – сторінка перегорнута.

Наче нічого й не трапилось. Про старі гріхи ні слова. Не заважайте починати життя спочатку!

6. Без приниження. Щоб там не трапилось, якою б не була провина, покарання не повинне сприйматися дитиною як торжество вашої сили над його слабкістю, як приниження. Якщо дитина вважає, що ми несправедливі, покарання подіє тільки у зворотному напрямку!

7. Дитина не повинна боятися покарання. Не покарання вона повинна боятися, не гніву нашого, а нашого засмучення.

Не можна карати та сварити:

- коли хвора, погано почувається або ще не зовсім одужала після хвороби – психіка особливо вразлива, реакції непередбачені;

- коли їсть; після сну; перед сном; під час гри; під час роботи;

- відразу після фізичної або духовної травми (падіння, бійка, нещасний випадок, погана оцінка, будь-яка невдача, нехай навіть в цій невдачі винна тільки вона сама) – треба, принаймні, перечекати, поки втамується гострий біль(це не означає, що потрібно обов'язково кидатися втішати);

- коли не справляється: із страхом, з неухважністю, з лінню, з

рухливістю, з дратівливістю, з будь-яким недоліком, додаючи щирих старань; коли проявляється нездатність, нетямущість, незручність, дурість, недосвідченість – одне слово, в усіх випадках, коли що-небудь не виходить;

- коли внутрішні мотиви проступку, найдрібнішого або найстрашнішого, нам не зрозумілі;

- коли ми «самі не свої»; коли втомилися, засмучені

або роздратовані з якихось своїх причин – у такому стані гнів завжди неправдивий

Посилання:

Сім правил при покаранні дітей від Володимира Леви <https://dity.te.ua> › 7-pravyl-pro-pokarannya-dite

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет дошкільної і технологічної освіти
Кафедра дошкільної освіти**

**Методичні рекомендації з організації правового виховання
дітей передшкільного віку у взаємодії сім'ї та дошкільного
закладу**

Укладач : Коваль К. А.

Кривий Ріг 2021

ПЕРЕДМОВА

Однією із провідних концептуальних ідей ХХІ століття є правове виховання людини, що зумовило завдання виховання нового типу молодого покоління, яке знає свої права, уміє їх відстоювати, а також поважати права інших.

В умовах інтегрування України до європейського освітнього простору формування соціально зрілої, вільної особистості, яка володіє правовими знаннями, поважає право і законність, уважає їх вищими соціальними цінностями, реалізовує власну громадянську активність у правомірній поведінці, є стратегічним напрямом державної політики. Це відображено в державних документах: Конституції України, Сімейному і Цивільному кодексах, Законах України «Про громадянство України», «Про охорону дитинства», «Про попередження насильства в сім'ї», «Про освіту», «Про дошкільну освіту», Концепції виховання дітей та молоді у національній

системі освіти, Концепції громадянської освіти та виховання в Україні, Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді», Національній програмі правової освіти населення.

Цілісна характеристика правового виховання, методичне забезпечення організації правового виховання дітей саме дошкільного віку як складника особистісно-соціального становлення дітей дошкільного віку на сьогодні залишається актуальною.

Ми пропонуємо методичні рекомендації з організації правового виховання дітей старшого дошкільного віку у взаємодії сім'ї та дошкільного закладу. Створення цілісного середовища допомагає активізувати виховний процес, робить його цілісним, зі збереженням принципу наступності та неперервності, сприяє формуванню соціально-правової компетентності старших дошкільників.

Методичні рекомендації складаються з трьох розділів:

I Організація роботи з дітьми передшкільного віку:

а) укладено систему дидактичних ігор з правового виховання, метою яких було надати дітям уявлення про права та обов'язки.

б) розроблені заняття з розвитку мовлення, які включали читання художньої літератури; організація роботи над змістом спеціально підібраних творів;

в) робота над малими літературними жанрами з правового виховання, підібрані загадки, приказки, які сприяли формуванню морально-правових уявлень, умінь і навичок, а також набуття досвіду правомірної поведінки дітей передшкільного віку у сім'ї, закладах освіти та в соціумі.

II Організація взаємодії з батьками вихованців: Робота з батьками: розроблені та проведені спільні з батьками такі форми роботи з правового виховання: спільні свята, батьківські збори, укладання папок-пересувок для просвітницької роботи з батьками, спільні виставки робіт; методичні рекомендації для батьків з правового виховання і т.д

III Організація методичної роботи з педагогами-вихователями: семінар – практикум «Формуємо правосвідому особистість дитини у взаємодії з

сім'єю».

Методичні рекомендації з організації правового виховання у взаємодії сім'ї та закладу дошкільної освіти можуть використовуватися вихователями у старших групах закладів дошкільної освіти; у процесі перепідготовки та професійної підготовки, на курсах підвищення кваліфікації вихователів закладів дошкільної освіти.

РОЗДІЛ І. ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ ЗІ СТАРШИМИ ДОШКІЛЬНИКАМИ З ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ

Метою правового виховання старших дошкільників визначено: ознайомлення дітей із міжнародними документами із захисту прав людини; уточнення і розширення уявлень дітей про: власні права і власні обов'язки.

Задля реалізації поставленої мети можливо використання таких форми роботи з дітьми, як бесіда-роздуми, гра-мандрівка, читання художньої літератури.

Бесіда-роздуми для старшої групи «Що таке право?».

Мета: ознайомити дітей з поняттям «право»;

- формуванню уявлень про правояк людську цінність;
- пояснити як воно узгоджується зі словом «правило»;
- встановити зв'язок між правами, правилами і бажаннями;
- виховувати основи правової свідомості і самосвідомості, самоповагу, активність, самостійність, рішучість, відповідальність. почуття справедливості, повагу до прав людини, бажання їх дотримуватися;
- розвивати мислення, соціальну активність, правовий світогляд, прагнення дитини реалізовувати свої права, не порушуючи прав інших людей.

Методичні рекомендації з організації бесіди-роздуми:

Насамперед приділяли увагу ознайомленню дітей із поняттям «право». При цьому враховували, що правове виховання має свою специфіку, яка визначається насамперед соціально-правовим статусом дітей у суспільстві, їхньою залежністю від дорослих. Діти дошкільного віку лише знайомляться з правами і обов'язками, правилами і законами, які регулюють їхнє життя в соціумі, а також з тими правовими нормами, які їм знадобляться у майбутньому дорослому, самостійному житті; у них наявний обмаль правових знань і відсутній досвід правових відносин, їхні правові дії і вчинки корегуються

дорослими – батьками і педагогами. Окрім того, складність засвоєння дитиною правових уявлень пов'язана з абстрактністю самого поняття «право», яке дитині дошкільного віку складно усвідомити.

Хід проведення:

(Розпочали бесіду з казкової історії, герой якої – чарівник Правознайка – завітав у групу з великою торбинкою, в якій лежали малюнки з бажаннями дітей. Чарівник, діставши малюнки, побачив, що їх велика кількість і всі виконати не зможе. Тому він попросив дітей допомогти йому визначити: які їхні бажання треба виконати невідкладно (хочу новий телефон, хочу, щоб мене не карали, хочу пити чисту воду, хочу дихати свіжим повітрям, хочу мати свою кімнату, хочу ходити до школи тощо).

– Діти, скажіть, бажання мати свою сім'ю, свій дім, пити чисту воду треба тільки Оленці? (Відповіді дітей).

– Так, і сім'я, і свій дім і чиста вода і повітря необхідні всім дітям. А як ви думаєте, які бажання треба виконати спочатку, щоб добре було всім дітям чи комусь одному? (Відповіді дітей).

– Так, нашому чарівнику треба спочатку виконати бажання, які є головними для життя, без яких не можна жити тому, що головним правилом усіх чарівників робити добрі справи для усіх людей, для нас із вами. Ті правила, які потрібно виконувати, щоб усім людям добре жилося, щоб з ними не трапилося лиха, називаються правами. Усі наші бажання можна розділити на дві групи: одна група – це бажання, коли чогось дуже сильно хочеться, але без чого можна прожити. Не можна мати відразу все, чого хочеться. Інша група – бажання, без яких людина жити не може – всі ми не можемо жити без чистого повітря, без води, всім треба їсти корисну їжу, мати свій дім і сім'ю, ходити до садочка або школи, відпочивати, дітям – гратися. Такі бажання називаються правами. Зараз ми з вами побачимо, чи можете ви відрізнити просто бажання від прав людини.

Гра «Дерево прав і бажань».

Мета: формувати знання про права дитини, вміння дітей відрізнити права і бажання; учити її називати право; знайомити з його схематичним позначенням; розвивати мислення, активність, уважність, основи правового світогляду.

Матеріал: два дерева, на гілках яких зображено схеми (права дитини); дванабори різних сюжетних картинок з бажаннями.

Хід гри: діти об'єднуються у дві команди, кожна з яких повинна дібрати до кожної схеми малюнок із зображенням права дитини.

Перемагає та команда, яка першою безпомилково «одягне» дерево.

Завершилася казкова історія пропозицією закінчити речення:

– Якби я міг бути твариною, то я бтому, що ...

– Якби я міг бути пташкою, то я бтому, що ...

– Якби я міг бути квіткою, то я бтому, що ...

– Якби я міг бути деревом, то я бтому, що ...

– Якби я міг бути машиною, то я бтому, що ...

– Якби я міг бути державою, то я бтому, що ...

Гра «Коли порушуються права дитини?»

Мета: дати дітям уявлення про дії, які порушують їхні права.

Хід гри: діти стають діти стають у коло. По-черзі кидають м'яч один одному.

Дитина, яка спіймала м'яч, має назвати дію, яка свідчить про порушення прав.

- коли немає безпеки для її життя та здоров'я;
- коли її потреби ігноруються;
- коли спостерігаються випадки насильства або приниження щодо дитини;
- коли завдається шкода здоров'ю дитини;
- коли вона не може вільно висловлювати свої думки і почуття;
- коли дитина стає свідком приниження гідності інших людей;
- коли навіюють страх за допомогою поглядів, погроз,

фізичного покарання;

- коли дитину залякують суспільними установами (міліцію, лікарню, колонію);
- коли дитині не надається право робити помилки.

Гра «Права знаєш – собі допомагаєш».

Мета: закріпити уявлення дітей про свої права.

Хід гри: діти стають у коло. Вихователь зачитує права. Якщо звучить право, що існує – діти плескають у долоні, якщо звучить право, яке не існує – тупотять ногами.

1. Усі діти мають право на любов і турботу.
2. Усі діти рівні в своїх правах.
3. Кожна дитина має право пити солодку воду і їсти тільки цукерки.
4. Усі діти мають право на повноцінне харчування.
5. Усі діти мають право відмовлятися від обіду.
6. Усі діти мають право на освіту.
7. Усі діти мають право на відпочинок і дозвілля.
8. Кожна дитина має одержувати сніданок у ліжку.
9. Жодна дитина не повинна мити посуд.
10. Усі діти мають право на здоров'я та медичну допомогу.
11. Діти мають право на інформацію.
12. Жодна дитина не повинна прибирати власну кімнату.
13. Діти мають право висловлювати свою думку.
14. Кожна дитина має право на життя.
15. Кожна дитина має отримати в магазині все, що їй заманеться.

Гра «Чарівний клубочок».

Мета: закріпити уявлення дітей про єдність їхніх прав і обов'язків.

Хід гри: діти стають у коло і передають чарівний клубочок ниток. Вихователь пропонує дітям уявити, що коло – це наша група (клас). В ньому кожен має свої права і обов'язки. Якщо вийти за межі кола, воно перестане існувати, розірветься. Тримаючись за клубочок, діти пригадують правила

поведінки в закладі освіти.

- Допомагай слабким, маленьким, хворим.
- Не будь жадібним, ділися зі своїми друзями.
- Жалій інших, а не себе.
- Сказав – зроби, слова треба дотримуватися.
- Образив – попроси пробачення, це зробить тебе сильнішим.
- Принеси іншому радість, тоді станеш добрим чарівником.
- Ніколи не насміхайся над помилками інших, бо інші будуть теж сміятися над тобою.
- Не вигукуй, не перебивай інших дітей, стався з повагою до думок інших.
- Будь завжди привітним з усіма, радій успіхам інших.
- Не вередуй, дослухайся до бажань інших людей.
- Завжди зі всіма будь чесним і справедливим.
- Не будь хвальком, адже всі діти можуть досягати успіхів.
- Чемним будь з усіма, поважай інших, тоді і вони будуть ставитися до тебе з повагою.
- Виконуй свої обов'язки зараз, а не потім.

Дидактична гра «Квітка прав і обов'язків»

Мета: вправляти дітей в знаннях про свої права та обов'язки.

Хід гри:

Необхідно підібрати «пелюстки» квітки із зображенням прав і обов'язків.

Під час гри діти підібрали до пелюсток-прав аналогічні пелюстки-обов'язки (Н-д, право на сім'ю – обов'язок поважати батьків; право на медичне обслуговування – обов'язок турбуватися про здоров'я тощо) Діти пояснювали свої вибір-припущення наявними у них уявленнями,

набутими у власній життєдіяльності.

Гра-пантоміма «Я завжди допомагаю дорослим».

Мета: закріпити знання дітьми своїх обов'язків.

Хід гри: дітям пропонують по-черзі показати з допомогою рухів, як вони допомагають вдома мамі і татові, а решта дітей уважно спостерігають і визначають, у чому полягає допомога, а в чому ще можна допомогти.

Дидактична гра «Добре чи зле серце» (за героями казок).

Обладнання: картки з персонажами казок, сердечка різного кольору.

Хід гри: дітям пропонують розглянути карки із зображеними на них персонажами казок.

- Пригадайте ці казки.
- Якими були персонажі цих казок?
- Візьміть сердечко червоного кольору – це добре серце і покладіть його поруч з тим персонажем, у кого було таке добре серце.
- А сердечко чорного кольору – коло героїв, які були злими і жорстокими.
- Як ви гадаєте, яке серце у вашої мамі? А чому? Ефективним засобом, який використовували роботи з дітьми, були загадки про права дітей.

ДІТЯМ ДОСТУПНІ ТАКІ ЧОТИРИ ГРУПИ ПРАВ:

1. Права на гідне існування, виживання, що включає право на життя і здоров'я, житло, їжу, ім'я, родину, турботу батьків, громадянство.
2. Права на розвиток, освіту, відпочинок і дозвілля.
3. Права на захист від приниження, насильства та експлуатації, а також особливі права дітей-інвалідів та сиріт.
4. Права на свободу слова, думки та діяльності.

–

Загадки з правового виховання:

Право на ім'я

Всіх по-різному зовуть, мають усі своє ім'я: Котики – Воркотики, песики – Барбосики, Навіть нашу козочку зовуть красиво – Розочка Андрійко, Віка і Ілля мають всі своє ... (ім'я)

Право на сім'ю

Я люблю свою родину: маму, тата я люблю, Люблю діда і бабусю, цуценя і кішку Мусю!

Всі, кого я так люблю мають право (на сім'ю)

Право на житло

Усі звірята у ліску хочуть жити в теремку, Діти теж це право знають,

Ох, як треба усім воно, бо це право на ... (житло)

Право на медичну допомогу

Якщо ми захворіли, дорослі б'ють тривогу, Скористаємося правом на (медичну допомогу).

Право на відпочинок

Мама працює в лікарні, тато – водить машину, Я їм вдома допомагаю, потім ми (відпочиваємо).

Право на освіту

Хочемо ми дуже вирости розумними, хочемо уміти і багато знати, а для цього треба в школу нам ходити, бо маємо ми право на гарну... (освіту)

Прислів'я та приказки про права дітей

«Нащо ліпший клад, коли в дітках лад»

«Не доспи, не доїж, а дитину потіш»

«Умієш дітей родити – умій же їх навчити»

«Любо й ненці, як дитина в честі»

«Учи дітей не страхкою, а ласкою»

«Ніхто не бачить і не чує, як сирота плаче й горює»

«З хати по нитці – сироті свитина»

«Сирітська сльоза не капає дарма»

«Як батька покинеш, то й сам загинеш»

«Потурай малому, то як виросте – буде тебе на старості бити»

«Шануй батька й неньку, буде тобі скрізь гладенько»

«Де мир і совіт, там життя, як маків цвіт»

«Які люди, таке і життя буде»

«Який порядок у себе заведеш, таке життя проживеш»

«Коли має багато права, тоді честь і слава».

РОЗДІЛ II ОРГАНІЗАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ З БАТЬКАМИ ВИХОВАНЦІВ З ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

При роботі з батьками необхідно зосередити увагу на підвищення рівня психолого-педагогічної обізнаності батьків із питань правового виховання дітей. Визначаючи пріоритетним положення, що батьки є важливим і необхідним джерелом інформації про дитину, взаємодію з батьками з правового виховання дітей вважаємо довготривалою діловою співпрацею, яка надає впевненості і свободи батькам в обговоренні проблем і планів стосовно правової вихованості дитини й усієї сім'ї в цілому.

Задля підвищення рівня психолого-педагогічної обізнаності батьків із питань правового виховання дітей можливо впроваджувати такі форми роботи з ними:

- різні види наочної просвіти у вигляді інформаційних стендів «Захист прав дитини» з текстом Конвенції з виокремленими основними положеннями, також окремі положення Сімейного кодексу; аналогічний текст додавали до Пам'ятки для батьків про стиль спілкування з дитиною;

- форум для батьків «Світ прав Вашої дитини» з метою ознайомлення з проблемою правового виховання дітей, де висвітлювалася інформація щодо правового виховання, а також здобутки їхніх дітей, зокрема було розміщено інформацію про те, які уявлення про права сформовані у дітей та перспективи цієї роботи.

- батьківські збори, присвячені проблемам захисту прав дитини у сучасному суспільстві та правового виховання дітей у сім'ї: норми міжнародного права стосуються кожного громадянина країни, що бідь-які норми права не є предметом вільного вибору людини, а є обов'язковим для виконання кожною людиною.

- пам'ятка для батьків, яка містила психолого-педагогічні засади організації спілкування дорослих з дітьми і в доступній формі

пояснювала батькам вади неправильного спілкування та можливі наслідки ігнорування прав дитини в сім'ї.

виставки фотографій з теми: «Тато, мама і я – щаслива родина».

Наводимо приклади форм взаємодії з батьками в освітньому процесі з правового виховання старших дошкільників.

Тема: «Я маю право на ім'я» (спільне свято з батьками старших дошкільників).

Мета: - ознайомити дітей з правом на ім'я, закріплене документом «Свідоцтво про народження»;

-виховувати у дітей гордість за свою родину;

-формування уявлення про важливість права на ім'я, усвідомлення важливості значущості, неповторності і унікальності кожної людини;

-активізувати словник дітей словом «тезка», пестливими формами імені;

- виховувати почуття власної гідності, власної неповторності, поваги до батьків, один до одного, до інших людей;

- розвивати індивідуальність кожної дитини, здатність та вміння висловлювати свою думку, виявляти власну унікальність.

Обладнання: емблеми з іменами дітей, м'яч для гри «Імена», мікрофон, обладнання для аплікації (картки з іменами дітей, кольорові прикраси).

Хід свята: діти заходять до музичного залу і вітають запрошених батьків.

– Дорогі гості, ми раді вітати Вас у нашому садочку. Ми любимо зустрічати гостей. Діти, скажіть, а навіщо люди ходять у гості один до одного? (відповіді дітей).

Гра «Давайте познайомимось».

А чи знаєте ви, діти, що немає в світі жодної людини, у якої б не було імені?

Як маленьке немовля у світ двері відчиня, то дарують йому слово,

слово це – його ім'я.

Ім'я – це особливе слово, яке дуже багато значить для дитини. Кожна дитина має право на ім'я. Ім'я дитини записане у спеціальному документі – Свідоцтві про народження, яке батьки оформляють після народження дитини. Там записано ім'я, по-батькові і прізвище дитини, дата її народження, а також ім'я, по-батькові і прізвища ваших батьків. Цей документ засвідчує, що на Землі з'явилася маленька людина, і у неї є власне ім'я. У кожного з вас є таке Свідоцтво. Ось я вам покажу своє, ми зараз його розглянемо. У батьків зараз є ваші Свідоцтва і там записане ім'я кожного з вас. Ваші батьки дуже відповідально ставилися до вибору імені своїх дітей, тому, що прагнули, щоб ви були здорові і щасливі. Подивіться на свої емблеми із власними іменами і розкажіть, що вони означають. Діти утворюють коло і презентують власні імена (Н-д, Олександр – захисник, Марина – морська, Андрій – мужній).

Які у вас гарні імена, і вони у всіх різні. Але люди відрізняються не лише іменами. Підійдіть до дзеркала, подивіться на себе, посміхніться собі, а тепер посміхніться сусіду зліва, а тепер – справа.

Гра «Вгадай, хто Я?» (діти за описом вихователя називають дитину, про яку йшлося).

Вихователь звертає увагу дітей на те, що власні імена є і у тварин, з'ясовує як вони назвали своїх домашніх улюбленців, чим вони відрізняються одне від одного, звертає увагу дітей на те, що не тільки люди відрізняються один від одного, але також і тварини.

Діти виконують «Танок маленьких жираф».

Діти, а як пестливо вас називають мами?

Гра «Назви пестливо».

Вихователь звертає увагу на дітей, які мають однакові імена. Діти називають однакові імена дітей у групі. Вводиться поняття «тезка».

Діти, імен на світі дуже багато. Одними іменами називають хлопчиків, а іншими – дівчаток. А є такі імена, якими називають і хлопчиків, і

дівчаток. Н-д, Валентин і Валентина, Олександр і Олександра. А хто знає, як дізнатися, у кого яке ім'я?

Гра «Вгадай, чиє ім'я».

-Діти, а чи знаєте ви, що імена можуть рости і виростати великими?

Гра «Росте-виростає ім'я».

Хід гри: вихователь демонструючи свої дитячі фотографії, розповідає дітям про те, що ім'я, яке дитина отримує при народженні, супроводжує нас усе наше життя. Росте дитина, росте і її ім'я. Це було дуже давно. Цю дівчинку мама пестливо називала Оленка. Дівчинка піросла і пішла до школи. Там її називали Олена. Зараз вона доросла і працює вихователем. Ви догадалися, хто тепер ця дівчинка? Так, це я. Моя мама так само називає мене пестливо. Як? (Оленка), мої друзі називаються мене Оленою. А у садочку діти звертаються до мене Олена Сергіївна. Тому ростете ви і ваші імена також ростуть разом з вами.

Вихователь запитує дітей, як треба звертатися дорослих. (Відповіді дітей). Наголошує на тому, що потрібно знати ім'я, по-батькові усіх своїх рідних, бути ввічливими, привітними, коли вітаєшся, прощаєшся з дорослим або звертаєшся до нього по допомогу. Діти називають імена, по-батькові своїх батьків. Мають власну Батьківщину, Найріднішу на землі. Мають право називати Україну словом мати, Бо вона дітей завжди Оборонить від біди. А щоб до нас також могли звертатися і не забували, як звуть кожного з нас, ми виготовимо емблему свого імені і прикрасимо її.

Аплікація «Прикрасимо своє ім'я».

Вихователь і батьки розглядають емблеми і схвалюють дітей. Вихователь наголошує на тому, що у дітей є не лише право на ім'я, але й обов'язок – поважати це право у інших дітей. У кожного є ім'я, тому треба завжди звертатися до інших, називаючи його ім'я. Дітям запропоновано спитати у батьків, чому їм дали таке ім'я і що воно означає, а на наступний день розповісти всім.

Діти запрошують батьків до спільного хороводу «Ходить гарбуз по

городу».

Підсумком свята було складання прав і правил життя групи:

– у кожної дитини є ім'я, тому звертатися одне до одного треба, називаючи ім'я;

– усі діти рівні у своїх правах, тому кожна дитина має право на гідне поводження: не можна кривдити і ображати одне одного: битися, кричати, дражнити, обзивати;

– кожен може займатися тим, чим бажає, не заважаючи іншим дітям і дорослим;

– кожна дитина в групі має власне майно, яке не можна брати без дозволу;

– менших і слабших дітей треба захищати і допомагати їм в усьому;

– до спільної гри дитину запрошують або приймають за її проханням;

– усі речі треба класти на свої місця;

– треба допомагати одне одному, вміти поступатися.

РОЗДІЛ III ОРГАНІЗАЦІЯ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ З ПЕДАГОГАМИ ВИХОВАТЕЛЯМИ З ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Пропонуємо методичні рекомендації вихователям з правового виховання дітей передшкільного віку у взаємодії з батьками:

- батьки зацікавлені в правовому вихованні своєї дитини, тому для педагогів важливою є співпраця з батьками, які позитивно сприймають конструктивне партнерство у педагогічній правовиховній роботі;

- батьки здатні ефективно залучатися до освітнього процесу з правового виховання дітей і підвищення власної правової культури, тому педагоги намагалися емоційно налаштувати їх на такий вид діяльності;

- батьки виявляють більшу мотиваційну зацікавленість до співпраці, якщо запропонована програма є для них особистісно значущою і сприяє їхній участі у прийнятті рішень, тому педагоги намагалися викликати зацікавленість батьків до участі в різноманітній діяльності в межах програми правового виховання;

- батьки більше мотивовані в правовому вихованні дітей, якщо мають достатній рівень правової культури, тому з метою підвищення її рівня і визначення напрямів практичного використання отриманих знань і навичок педагоги запропонували їм спеціальну програму «Як виховувати у дитини правомірну поведінку»;

- батьків найпростіше залучити до участі в програмі, якщо їхні ціннісні орієнтації співпадають з системою цінностей освітнього закладу, тому педагоги намагалися продемонструвати батькам значущість і важливість програми з правового виховання дітей з подальшою демонстрацією спільних цінностей;

- активність батьків зростає, якщо їхня участь у програмі буде успішною і вони будуть усвідомлювати результати своїх зусиль у вихованні дитини, тому необхідним є встановлення зворотного зв'язку позитивного

характеру;

– важливо забезпечити індивідуальний підхід до батьків, що вимагає від педагогів знання особливостей сімейного укладу та максимальної гнучкості при організації спільної роботи з правового виховання з сім'ями вихованців.

Для активізації методичної роботи з педагогами-вихователями пропонуємо семінар – практикум **«Формуємо правосвідому особистість дитини у взаємодії з сім'єю»**.

Мета: уточнити і закріпити знання педагогів про права людини; систематизувати знання щодо дотримання прав дітей в освітньому закладі і сім'ї, розкрити зміст правового виховання в програмах виховання і навчання і дітей, розвивати ініціативність, творчість.

Хід: вступне слово ведучого з теми: «Конвенція ООН про права дитини: засновничі принципи і положення, якими маємо керуватися в роботі з дітьми».

Учасників ділили на три команди. Їм запропонували такі завдання:

1. Метод «Алфавіт».

Завдання: побудувати асоціативний ряд слів за алфавітом за змістом поняття «правове виховання».

2. «Брейн-ринг».

Завдання: дати відповіді на запитання стосовно знання основних правових документів – Декларації прав людини і Конвенції ООН про права дитини.

Процедура виконання: звучить запитання, команда піднімає прапорець. Перемагає і отримує бал команда, яка дасть швидку і правильну відповідь на запитання.

3. «Я і мої права».

Завдання: придумати сюжет ситуації відповідно до змісту статті Конвенції та інсценувати його з використанням звукових, музичних і танцювальних

прийомів (без слів). Двом іншим командам пропонується назвати, яка стаття інсценована. Бал отримує команда, яка правильно назвала статтю Конвенції.

4. «Права людини в казках». Завдання: командам пропонується:

- Вказати назву казки, з якої запропонований уривок і автора;
- Статтю Конвенції, яка підходить для аналізу обраного сюжету.

5. Аналіз правового виховання в програмах виховання і навчання дітей у програмі «Дитина у дошкільні роки».

Учасникам ділової гри пропонувалося дати відповідь на запитання:

-Який зміст правового виховання визначено програмами виховання і навчання дітей? Підтвердити завданнями з програм. Команди виконують завдання, по-черзі презентуючи зміст правового виховання в кожній чинній програмі, дати чіткі, аргументовані відповіді.

6. «Вирішення проблемних ситуацій».

Учасникам пропонували для обговорення проблемні життєві ситуації з виховання дітей у сім'ї, підготовлені на картках. Слід було визначити: чи порушує ця ситуація права дитини; хто винен у порушенні прав дитини?; як правильно вирішити ситуацію, щоб вона не шкодила інтересам дитини?

7. «Презентація газет» з проблематики правового виховання дітей, які педагоги заздалегідь готували з дітьми та їхніми батьками.

8. Підведення підсумків.

в) практикум для батьків задля їхнього ознайомлення з програмою «Свої права ми знаємо і про обов'язки не забуваємо».

ВИСНОВКИ

Отже, проведена спільна робота сприяла усвідомленню дітьми прав і свобод як регулятора стосунків між собою у суспільному довір'ї, формуванню соціально-правових умінь і навичок дотримання норм

правомірної поведінки і суспільно прийнятих правил, які існують у суспільстві і об'єднують усіх людей. Апробація розроблених форм методичного забезпечення правового виховання дітей передшкільного віку у взаємодії з батьками виявила її ефективність, дієвість та доступність.